สถาบันจักรพรรดิญี่ปุ่น :

การผลัดเปลี่ยนรัชกาลและบทบาทใหม่ของจักรพรรดิ์

ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1. คำนำ

สถาบันจักรพรรดิญี่ปุ่นเป็นเรื่องที่ผู้ศึกษาการเมืองญี่ปุ่นจะต้องให้ความสำคัญไม่น้อยไปกว่าสถาบันอื่น ๆ เช่น รัฐสภา พรรคการเมือง ระบบราชการ ฯลฯ เราไม่อาจจะเกริ่นนำเพียงเพื่อผ่านไป อย่าเช่นที่ตำราบางเล่มนิยมทำกัน ยิ่งเมื่อมีการผลัดเปลี่ยนรัชกาล โดยจักรพรรดิฮิโรฮิโตเสด็จสวรรคตลง และจักรพรรดิอากิฮิโต เสด็จขึ้นครองราชย์แทน เราก็ได้เห็นสิ่งที่น่าสังเกตหลายอย่าง เป็นต้นว่า ท่าทีของประชาชนญี่ปุ่นต่อการเสด็จสวรรคตและการจัดพระราชพิธีสวรรคต การถกเถียงในประเด็นปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับจักรพรรดิฮิโรฮิโต เช่น ความรับผิดชอบต่อการทำสงครามรุกรานต่างชาติ ฯลฯ ท่าทีของประชาชนต่อการจัดพระราชพิธีต่าง ๆ เกี่ยวกับการเสด็จขึ้นครองราชย์ของจักรพรรดิองค์ใหม่ และการถกเถียงในประเด็นต่าง ๆ เช่น ปัญหาการขัดต่อรัฐธรรมนูญ รวมทั้งการวางพระองค์ใหม่และบทบาทใหม่ของจักรพรรดิอากิฮิโต ซึ่งที่สำคัญก็คือ การมีพระราชดำรัสขออภัยต่อประชาชนเกาหลี และการเสด็จเยือนประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย ที่ญี่ปุ่นเคยไปรุกรานมาในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา นับเป็นการเปิดการทูต " สถาบันจักรพรรดิกับประชาชนเอเชีย " เสริมการทูตของรัฐบาลญี่ปุ่น ที่พยายามจะกระชับความสัมพันธ์กับประเทศต่าง ๆ ในเอเชียให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นในระยะที่ญี่ปุ่นกำลังจะมีบทบาททางการเมืองและความมั่นคงเพิ่มขึ้น ภายหลังที่ยุคแห่งสงครามเย็นได้อวสานลง

ในที่นี้ จะหยิบยกปัญหาเกี่ยวกับสถาบันจักรพรรดิขึ้นมาพิจารณารวม 3 ประเด็น ดังต่อไปนี้ คือ

1. การผลัดเปลี่ยนรัชกาลจากจักรพรรดิฮิโรฮิโต มาเป็นจักรพรรดิอากิฮิโต และมีการเปลี่ยนชื่อรัชสมัยจากโชวะ ไปเป็นเอเซ

2. พระราชพิธีที่เกี่ยวเนื่องกับการเสด็จขึ้นครองราชย์ของจักรพรรดิองค์ใหม่

3. บทบาทใหม่ของสถาบันจักรพรรดิญี่ปุ่น ซึ่งที่ได้ปรากฏให้เห็นแล้ว ที่สำคัญก็คือ การมีพระราชดำรัสขออภัยต่อประชาชนเกาหลีในทุกข์กรรมต่าง ๆ ที่ญี่ปุ่นได้เป็นฝ่ายก่อขึ้น และการเสด็จเยือนประเทศเอเชีย ซึ่งนับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์

ในโอกาสที่จักรพรรดิอากิฮิโตเสด็จเยือนประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย โดยจะเสด็จเยือนประเทศไทยเป็นประเทศแรก และในโอกาสที่จะครบรอบ 50 ปี แห่งการเปิดสงครามมหาเอเชียบูรพาของญี่ปุ่น นับแต่วันที่ 7 ธันวาคม ค.ศ. 1941 (พ.ศ. 2484) เป็นโอกาสดีที่จะได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถาบันที่มีความสำคัญยิ่งของญี่ปุ่นนี้ ในหลาย ๆ แง่มุม รวมทั้งจากแง่มุมของชาวญี่ปุ่นเอง เราจะเริ่มพิจารณาจากเรื่องการเสด็จสวรรคตของจักรพรรดิฮิโรฮิโต

2. การผลัดเปลี่ยนรัชสมัยจากโชวะสู่เฮเซ

ก่อนขึ้นทศวรรษใหม่ 1990 เพียงเล็กน้อย มีการเปลี่ยนแปลงที่เรียกว่า " การผลัดแผ่นดิน " ในประเทศญี่ปุ่น โดยจักรพรรดิฮิโรฮิโต ทรงเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ 7 มกราคม ค.ศ. 1989 หลังจากทรงพระประชวรเป็นระยะเวลานานตั้งแต่ปลายเดือนกันยายน ค.ศ. 1988 ทรงเป็นจักรพรรดิที่ครองราชสมบัติเป็นเวลานานถึง 62 ปีเศษ จาก ค.ศ. 1926 และทรงมีพระชนมายุยาวนานถึง 87 พรรษา [1] พระองค์ทรงเป็นสัญลักษณ์ของญี่ปุ่นสมัยก่อนสงคราม และสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สมัยหลังสงคราม การสวรรคตของพระองค์ และพระราชพิธีศพที่รัฐบาลญี่ปุ่นได้จัดขึ้นอย่างใหญ่โต ได้ปลุกเร้าให้มีการวิพากษ์วิจารณ์ถึงปัญหา " ความรับผิดชอบต่อสงคราม " ของพระองค์ขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่เคยเป็นประเด็นโต้เถียงกันมากในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพายุติลงใหม่ ๆ เมื่อ 44 ปีก่อน

พระราชพิธีพระบรมศพมีขึ้นเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1989 นอกจากงานคารวะพระบรมศพภาย

ในพระราชวงศ์ด้วยกันเอง ซึ่งจัดแบบพิธีศาสนาชินโตแล้ว มีพิธีคารวะพระบรมศพโดยอาคันตุกะชาวต่างประเทศซึ่งมิได้มีเครื่องประดับและพิธีกรรมแบบชินโต งานพระราชพิธีส่วนหลังนี้รัฐบาลญี่ปุ่นได้จัดให้ใหญ่โต โดยเชิญประมุขหรือผู้นำรัฐบาลประเทศต่าง ๆ มาร่วมพิธีถึง 164 ประเทศ ใช้งบประมาณการจัดงานทั้งหมดถึง 9.3 พันล้านเยน หรือเกือบ 2,000 ล้านบาท และต้องใช้กำลังตำรวจถึง 32,000 คน[2] การตรวจตรารักษาความปลอดภัยเป็นไปอย่างเข้มงวดเป็นพิเศษ ซึ่งเมื่อรวมกับคำขอร้องแกมบังคับให้งดจัดงานรื่นเริงต่าง ๆ ในช่วงพระจักรพรรดิทรงพระประชวรก่อนหน้านี้ รวมทั้งการประกาศให้วันที่ 24 กุมภาพันธ์เป็นวันหยุดราชการด้วยแล้วความไม่พอใจของประชาชนบางส่วนก็แสดงออกมาในหลาย ๆ รูปแบบเพิ่มประเด็นโต้เถียงนอกเหนือจากปัญหา " ความรับผิดชอบต่อสงครามรุกราน " ของจักรพรรดิ

จักรพรรดิองค์ใหม่ อากิฮิโต ทรงมีพระชนมายุค่อนข้างมากขณะขึ้นครองราชย์สืบต่อมา คือ 55 พรรษา ทั้งนี้ก็เนื่องจากพระราชบิดาทรงมีพระชนมายุยืนมากถึง 87 พรรษา พระองค์ทรงนำมาซึ่งบรรยากาศของยุคสมัยใหม่อย่างแท้จริง เนื่องจากพระองค์ไม่ได้ทรงมีส่วนรับผิดชอบใด ๆ ต่อสงครามรุกรานต่างชาติ (ขณะสงครามสิ้นสุดลงมีพระชนมายุเพียง 10 พรรษา) ที่สำคัญคือ พระองค์ทรงขึ้นครองราชย์ในฐานะ " จักรพรรดิมนุษย์ " ผิดกับพระราชบิดาซึ่งขึ้นครองราชย์ในปี ค.ศ. 1926 ในฐานะ " จักรพรรดิเทพ " นอกจากนี้ยังทรงอภิเษกสมรสกับสตรีสามัญชน และทรงให้พระราชโอรสได้รับการศึกษาในต่างประเทศแบบสามัญชนทั่วไปด้วย ผิดกับประเพณีปฏิบัติของราชสำนักที่ผ่านมา

ในช่วงเปลี่ยนผ่านจากจักรพรรดิฮิโรฮิโต มาสู่จักรพรรดิอากิฮิโต หรือรัชสมัยโชวะมาสู่รัชสมัยเฮเซ (แปลว่า สันติภาพและความเห็นพ้อง)[3] มีประเด็นปัญหาที่ได้รับการกล่าวถึงอยู่หลายประการ ที่สำคัญที่สุดคือ การเรียกร้อง "**ความรับผิดชอบต่อสงคราม**" ของจักรพรรดิผู้ทรงล่วงลับไป เราจะได้พิจารณาถึงปัญหานี้ โดยเริ่มจากการโต้เถียงในช่วงหลังจากสงครามมหาเอเชียบูรพายุติลงในปี ค.ศ. 1945 และจะได้พิจารณาถึงการโต้เถียงระลอกใหม่ในช่วงที่พระองค์ทรงสวรรคต ในปี ค.ศ. 1989 ซึ่งเป็นช่วงเวลาห่างกันนานถึงเกือบครึ่งศตวรรษ

2.1 ปัญหาความรับผิดชอบต่อสงครามของจักรพรรดิฮิโรฮิโต

เมื่อสงครามสิ้นสุดลงในปี ค.ศ. 1945 มีการโต้เถียงอย่างมากในประเด็นว่า พระองค์ต้องทรงรับผิดชอบต่อสงครามหรือไม่ ปัญหานี้ครอบคลุมประเด็นว่า

1. พระองค์สมควรถูกนำขึ้นพิจารณาในศาลทหาร (The International Military Tribunal for the Far East) หรือไม่
2. พระองค์ควรจะได้กล่าวขออภัยต่อประชาชนชาวญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในประเทศต่าง ๆ ที่รับชะตากรรมจากการทำสงครามของญี่ปุ่นหรือไม่
3. พระองค์ควรจะทรงสละราชสมบัติเพื่อให้พระราชโอรสได้ขึ้นครองราชย์หรือไม่
4. สถาบันจักรพรรดินี้ควรยุบเลิกเสียหรือไม่

ต่อประเด็นปัญหาทั้งสี่นี้ มีคนญี่ปุ่นจำนวนไม่น้อยในช่วงหลังสงครามใหญ่ ๆ ที่เห็นว่าอย่างน้อยที่สุดพระองค์ต้องทรงแสดงความรับผิดชอบอย่างน้อยที่สุดก็ในประเด็นที่สองและที่สาม แม้ว่าจะไม่ต้องถึงขั้นทรงแสดงความรับผิดชอบในประเด็นที่หนึ่ง (ขึ้นศาลทหารในฐานะอาชญากรสงคราม) ซึ่งก็คงไม่พ้น อาชญากรในเกรด A ศาสตราจารย์ Nambara Shigeru นักรัฐศาสตร์และอธิการบดี มหาวิทยาลัยโตเกียว ได้กล่าวสุนทรพจน์ในงานพิธีของมหาวิทยาลัยเมื่อวันที่ 29 เมษายน 1946 ซึ่งเป็นวันคล้ายวัน

พระราชสมภพว่า พระองค์อาจจะไม่ต้องทรงรับผิดชอบต่อสงครามรุกรานต่างชาติในด้านการเมือง แต่ต้องรับผิดชอบในด้านศีลธรรม นักวิชาการท่านนี้ยังกล่าวว่า รากฐานทางจิตใจสำหรับการสร้างชาติญี่ปุ่นใหม่ต้องประกอบไปด้วยปัจจัยสำคัญ คือการกล่าวขออภัยอย่างบริสุทธิ์ใจจากองค์จักรพรรดิฮิโรฮิโต ซึ่งมีความหมายไปถึงว่า ควรจะทรงสละราชสมบัติเสีย [4] ในแนวความคิดเดียวกัน ศาสตราจารย์ Yokota Kisaburo นักกฎหมายมหาวิทยาลัยโตเกียว ซึ่งต่อมาได้เป็นประธานศาลฎีกา ได้ตีพิมพ์บทความในหนังสือพิมพ์โยมิอุริ เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม ค.ศ. 1948 ว่า ในฐานะที่ทรงเป็นผู้แทนระดับสูงสุดในพฤติกรรมของประชาชาติญี่ปุ่น พระองค์ทรงให้ความเห็นชอบในสงครามการรุกรานต่างชาติ ดังนั้นในทางทฤษฎีแล้วไม่อาจเป็นที่เข้าใจได้ที่จะยังคงจักรพรรดิพระองค์เดิมไว้ในพระราชฐานะสัญลักษณ์ของประเทศญี่ปุ่นที่ประณามสงคราม ตามนัยแห่งรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ [5]

ผู้ที่มีทรรศนะเช่นนี้ที่ชัดเจนที่สุดคือ องค์จักรพรรดิฮิโรฮิโตเอง พระองค์มิได้ทรงปัดความรับผิดชอบแต่อย่างใด การตระหนักในความรับผิดชอบของพระองค์เองนี้นำไปสู่ความเห็นอกเห็นใจใน " ความกล้าหาญทางศีลธรรม " ของพระองค์จากฝ่ายคณะยึดครองสหรัฐอเมริกา ในวันที่ 27 กันยายน ค.ศ. 1945 พระองค์ได้เสด็จไปพบนายพลแมคอาร์เธอร์ด้วยพระราชประสงค์ของพระองค์เอง ณ สถานเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกา เพื่อ " มอบพระองค์ " ต่อแมคอาเธอร์ บันทึกเรื่อง " ความคิดคำนึง " (Reminiscences) ของนายพลแมคอาเธอร์ ได้กล่าวถึงการได้พบกับจักรพรรดิฮิโรฮิโตครั้งนั้นไว้ว่า :

" ข้าพเจ้ามีความรู้สึกง่าย ๆ ว่า พระองค์คงจะมาขอร้อง ให้ไม่เอาโทษเป็นอาชญากรสงคราม มีเสียงเรียกร้องจากฝ่ายพันธมิตรอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากรัสเซียและอังกฤษ ให้รวมชื่อพระองค์ไว้ในหมวดนี้ ซึ่งจริง ๆ แล้วรายชื่อแรก ๆ ซึ่งเสนอโดยประเทศเหล่านี้ขึ้นต้นด้วยชื่อของพระองค์...

แต่ความกลัวของข้าพเจ้าไม่เป็นความจริงเลย สิ่งที่พระองค์ได้ตรัสก็คือ " ข้าพเจ้ามาพบท่าน ท่านนายพลแมคอาเธอร์ เพื่อมอบตัวแก่ดุลยพินิจของอำนาจซึ่งท่านเป็นตัวแทนอยู่ในฐานะเป็นผู้ที่รับผิดชอบแต่ผู้เดียว ในการตัดสินใจทางการเมืองและทางทหารทั้งหมดที่ได้กระทำไป รวมทั้งการกระทำต่าง ๆ ที่ประชาชนได้ดำเนินไปในสงคราม "

ความประทับใจอย่างมหาศาลเกิดขึ้นกับข้าพเจ้า การแสดงความรับผิดชอบที่มีนัยถึงการประหารชีวิตอย่างกล้าหาญ ความรับผิดชอบที่ไม่ตรงกับข้อเท็จจริงซึ่งข้าพเจ้าเองก็ตระหนักดีอยู่ ก่อให้เกิดความประทับใจแก่ข้าพเจ้าในสุดก้นบึ้งของหัวใจ... " [6]

ในทรรศนะของแมคอาเธอร์ พระองค์ต้องมีส่วนรับผิดชอบต่อสงครามหรือไม่นั้น เราไม่ทราบชัดเจน แต่สิ่งที่เป็นที่ชัดเจนก็คือ แมคอาเธอร์ประทับใจอย่างสุดซึ้งในความกล้าหาญที่ทรงแสดงออกซึ่งความรับผิดชอบของพระองค์ ดังที่เราได้ประจักษ์ในข้อความบันทึกข้างต้นอีกสิ่งหนึ่งที่เป็นที่ชัดเจนเช่นกันก็คือ แมคอาเธอร์เห็นว่ามีประโยชน์อย่างมหาศาลที่จะรักษาสถาบันไว้ และใช้ประโยชน์จากสถาบันในการรักษาและควบคุมสังคมญี่ปุ่นให้อยู่ในเสถียรภาพ และเชื่อฟังคำสั่งของคณะยึดครอง แมคอาเธอร์ได้รายงานต่อวอชิงตัน ดี.ซี. อย่างเป็นการขู่ไว้ว่า " ทั่วทั้งญี่ปุ่น อาจจะคาดเดาได้เลย ในความเห็นของข้าพเจ้า จะต่อต้าน... ข้าพเจ้าเชื่อว่า ความหวังทั้งหมดที่จะนำเอาวิธีการประชาธิปไตยสมัยใหม่มาให้ญี่ปุ่นจะอันตรธานไป... เป็นไปได้ทีเดียวที่จะต้องใช้กองทัพอย่างน้อยที่สุดก็ 1 ล้านคน ซึ่งก็จะต้องรักษาไว้เป็นเวลานานอย่างไม่มีกำหนด " [7] ยิ่งเมื่อเกิดสงครามเย็นขึ้น ประโยชน์ตรงนี้ยิ่งเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณ การวางพระองค์ของจักรพรรดิฮิโรฮิโต ในสถานการณ์ใหม่รวมทั้งการที่ทรงให้ความร่วมมือต่องานปฏิรูปสร้างญี่ปุ่นให้เป็นประชาธิปไตยและรักสันติ ได้เพิ่มความ

ประทับใจนี้ยิ่งขึ้นไปอีก นายทหารผู้ช่วยงานด้านการปกครองของแมคอาเธอร์คนหนึ่ง นายพล Courtney Whitney ได้เขียนไว้ในบันทึกที่ชื่อว่า MacArthur-His Rendez vous with History ระบุตอนหนึ่งว่า แมคอาเธอร์ได้พูดกับตนภายหลังการได้พบกับจักรพรรดิครั้งหนึ่งดังนี้ " จักรพรรดิทรงมีความเข้าใจในแนวความคิดประชาธิปไตยอย่างดีเยี่ยมยิ่งกว่าคนญี่ปุ่นเกือบทุกคนที่ได้พูดคุยมา " [8]

ปัญหาความรับผิดชอบต่อสงครามนั้นเชื่อมโยงอยู่กับปัญหาการคงมีอยู่ของสถาบันอย่างเห็นได้ชัดในทางทฤษฎีคณะยึดครองสหรัฐอเมริกา ไม่มีอำนาจที่จะก้าวล่วงไปถึงขั้นดำเนินการใด ๆ ต่อสถาบันอย่างอิสระ แมคอาเธอร์มีอำนาจเหนือรัฐบาลญี่ปุ่นจริง สามารถสั่งการต่าง ๆ ให้รัฐบาลนำไปปฏิบัติได้ แต่ทว่าก็ยังมีกรอบที่จะต้องยึดถืออยู่ สิ่งนั้นคือ ประกาศแห่งปอตสดัม ซึ่งตอนหนึ่งระบุว่าในเรื่องรูปแบบการปกครองนั้นให้เป็นไปตามเจตจำนงค์ที่แสดงออกอย่างอิสระของประชาชนญี่ปุ่นเป็นข้อเท็จจริงว่า ประชามติญี่ปุ่นในช่วงนั้นต้องการการดำรงอยู่ของสถาบันอย่างไม่ต้องสงสัย ข้อมูลหนึ่งระบุว่า ประมาณร้อยละ 92 - 93 สนับสนุนการคงไว้ซึ่งสถาบันจักรพรรดิ [9] ดังนั้นทางเลือกของแมคอาเธอร์จึงอยู่ระหว่างจักรพรรดิฮิโรฮิโตกับจักรพรรดิองค์ใหม่ แต่เนื่องจากพระราชโอรสอากิฮิโตทรงพระเยาว์อยู่มาก คือเพียง 10 พรรษาเท่านั้น ยังไม่ได้เป็นที่รู้จักเคารพเทอดทูนของประชาชน ทางเลือกจึงเหลือเพียงหนึ่งเดียวซึ่งการตัดสินใจนี้ มีผลต่อการตัดสินใจในปัญหาความรับผิดชอบขององค์ในประเด็นที่ 1, 2 และ 3 ด้วย

2.2 ปัญหาในช่วงที่ทรงเสด็จสวรรคต

1. ปัญหาความรับผิดชอบต่อสงคราม ปัญหานี้ได้ถูกนำมากล่าวถึงและวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงในขณะพระองค์ทรงพระประชวรหนักและเสด็จสวรรคตไปเมื่อวันที่ 7 มกราคม ค.ศ. 1989 ผู้ที่หยิบยกขึ้นมาวิจารณ์มีทั้งคนญี่ปุ่นเอง ประชาชนในประเทศญี่ปุ่นไปรุกราน เช่น เกาหลี ฮ่องกง สิงคโปร์ ฯลฯ และประเทศตะวันตกซึ่งได้ทำสงครามกับญี่ปุ่นมาเช่น อังกฤษ นิวซีแลนด์ ฯลฯ

ภายในประเทศญี่ปุ่น มีผู้แสดงความเห็นออกมาว่า พระองค์ทรงต้องรับผิดชอบต่อการทำสงครามรุกรานต่างชาติ จะทรงหลีกเลี่ยงได้อย่างไรเมื่อทรงมีฐานะเป็นผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจทางทหาร นายกเทศมนตรีนครนางาซากิ นายโมโตชิมา ได้กล่าววิพากษ์วิจารณ์เรื่องนี้อย่างเปิดเผยว่า พระองค์ควรจะต้องทรงรับผิดชอบ อย่างน้อยที่สุดก็น่าจะได้ทรงหยุดยั้งสงครามไม่ให้เมืองนางาซากิต้องถูกทิ้งปรมาณูเป็นเมืองที่สอง การกล่าวโทษต่อพระองค์ในช่วงที่ทรงประชวรหนักเช่นนี้ของนายกเทศมนตรีนางาซากิ ทำให้เขาถูกคุกคามเอาชีวิตจากกลุ่มอนุรักษ์นิยมหัวรุนแรง ต้องหลบซ่อนเพื่อเอาชีวิตรอด แต่ก็ปรากฏว่าหลังจากนั้นมีประชาชนถึง 97,000 คน ก่อตั้งกลุ่มสนับสนุนเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และอีก 382,000 คน ได้ลงนามในบัญชีหางว่าวสนับสนุนคำพูดของเขา อย่างไรก็ตาม เขาถูกคนของสมาคมขวาจัดลอบยิง เมื่อวันที่ 18 มกราคม ค.ศ. 1990 [10]

ในต่างประเทศ ประชาชนบางกลุ่มได้ชุมนุมประท้วงการส่งผู้แทนรัฐบาลไปคารวะพระบรมศพผู้ที่พวกเขาเห็นว่า เป็นผู้รับผิดชอบต่อการฆ่าฟันทำลายล้างชีวิตผู้คน หรือ " ฆาตกร " ในสายตาของพวกเขา ที่เกาหลีใต้ มีชาวเกาหลีเดินขบวนไปยังสถานทูตญี่ปุ่นในกรุงโซล เรียกร้องให้รัฐบาลญี่ปุ่นขอโทษต่อบทบาทของพระองค์ในสงครามรุกรานเกาหลี รวมทั้งได้คัดค้านการตัดสินใจของรัฐบาลเกาหลีใต้ที่จะส่งนายกรัฐมนตรีไปคารวะศพของผู้ที่สมควรจะเป็นอาชญากรสงคราม [11] แม่บ้านกลุ่มหนึ่งที่ยังจดจำความโหดร้ายของทหารญี่ปุ่นได้พากันเดินทางไปชุมนุม ณ สวนสาธารณะพาโกด้า ในกรุงโซล เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ คัดค้านการส่งผู้แทนรัฐบาลระดับสูงไปร่วมพิธีพระบรมศพ [12] หนังสือพิมพ์เกาหลี

Dong-A Ilbo แสดงความไม่พอใจที่นายกรัฐมนตรี ทาเกชิตะ ได้กล่าวว่า สงครามมหาเอเชียบูรพาไม่ใช่ " การรุกราน " โดยตั้งคำถามว่า ชาวเยอรมันต่างก็ยอมรับความรับผิดชอบแล้ว ทำไมญี่ปุ่นจึงพยายามบิดเบือน [13] ในฮ่องกง มีการชุมนุม ณ อนุสรณ์สถานสงครามเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ โจมตีว่า จักรพรรดิฮิโรฮิโตเป็นอาชญากรสงครามที่ยังไม่ได้กล่าวขอโทษแสดงความรับผิดชอบออกมา และได้โจมตีรัฐบาลญี่ปุ่นว่า พยายามจะชำระล้างมลทินรอยแปดเปื้อนของพระองค์ให้บริสุทธิ์ และพยายามแก้ไขประวัติศาสตร์ [14]

การวิพากษ์วิจารณ์ที่รุนแรงกว่ามาจากประเทศตะวันตกที่ทหารจำนวนหนึ่งต้องตกเป็นเชลยสงคราม รัฐมนตรีกลาโหมนิวซีแลนด์ นาย Bob Tizard ได้กล่าวต่อผู้สื่อข่าวว่า " ฮิโรฮิโตควรจะถูกยิง หรือตัดศีรษะต่อสาธารณชนในตอนสิ้นสงคราม " รวมทั้งวิจารณ์อย่างรุนแรงว่า " เราควรจะได้ส่งใครคนใดคนหนึ่งไปเมื่อ 40 ปีก่อน ไปเป็นประจักษ์พยานการลงโทษประหารชีวิต " [15] ในอังกฤษ เสียงวิพากษ์-วิจารณ์มีความรุนแรงไม่น้อยเช่นกัน หนังสือพิมพ์ The Sun ได้ตีพิมพ์บทบรรณาธิการในช่วงที่พระองค์ทรงพระประชวรหนักว่า " มีสิ่งที่น่าเศร้าสองประการขณะที่พระองค์ทรงประทับ ณ แท่นบรรทมมรณะ ประการแรกคือ... ประการที่สองคือ พระองค์เสด็จสวรรคตโดยไม่ถูกลงโทษในอาชญากรรมที่สกปรกที่สุดบางประการ ของคริสต์ศตวรรษแห่งความรุนแรง " [16] ประชามติบางส่วนที่รุนแรงเช่นนี้ กลายเป็นปัญหาทางการทูตขึ้นมา เมื่อกระทรวงต่างประเทศ-ญี่ปุ่นยื่นหนังสือประท้วงต่อบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ The Sun ในที่สุดพระนางเจ้าเอลิซาเบธ ทรงตัดสินพระทัยงดการเดินทางไปร่วมพิธีคารวะพระบรมศพ และนายกรัฐมนตรีแทตเชอร์ก็ไม่ไปร่วมเช่นกัน

นอกจากปัญหาการมองพระองค์ว่าเป็นใคร สมควรรับโทษหรือไม่ดังที่กล่าวข้างต้นแล้วยังมีปัญหาการวิพากษ์วิจารณ์ที่ตามมาอีกสองเรื่องในหมู่ประชาชนชาวญี่ปุ่น คือปัญหาความไม่พอใจต่อการจัดงานพระราชพิธีพระบรมศพ และปัญหาความไม่พอใจต่อสถาบันประมุขแห่งชาตินี้โดยทั่วไปซึ่งเชื่อมโยงอยู่กับปัญหาความรับผิดชอบของพระองค์และสถาบัน

2. ปัญหาความไม่พอใจต่อการจัดงาน การจัดงานที่ใช้จ่ายภาษีที่เก็บจากประชาชนในจำนวนสูงถึงเกือบ 10 พันล้านเยน และกำหนดให้วันพระราชพิธีศพเป็นวันหยุด รวมทั้งการเรียกร้องแกมบังคับให้งดงานสนุกสนานต่าง ๆ ก็สร้างความไม่พอใจอย่างมากเช่นกัน มีการชุมนุมทั่วประเทศญี่ปุ่นถึง 140 แห่ง ในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ แสดงความไม่พอใจออกมา ตัวอย่างเช่น ที่สวนชินะปาร์ค ในกรุงโตเกียว มีประชาชน 1,500 คน ที่เป็นตัวแทนกลุ่มองค์การประชาชนกว่า 100 กลุ่มมาชุมนุมประท้วงการใช้เงินแผ่นดินการบังคับให้เป็นวันหยุดงาน และการใช้มาตรการรักษาความปลอดภัยที่เข้มงวด นอกจากนี้ยังมีการชุมนุม ณ เมืองฮาชิโอจิ อันเป็นที่ตั้งสุสานของสมเด็จพระจักรพรรดิ โดยมีประชาชนราว 700 คน ชุมนุมกัน ศาสตราจารย์ ไดคิชิ อิโรกาวา นักประวัติศาสตร์เรืองนามได้ปรากฏตัวในที่ชุมนุม และได้กล่าวว่า การจัดงานเป็นไปอย่างเอิกเกริกเกินไปจนให้สื่อมวลชนต่างประเทศมองว่าจักรพรรดิฮิโรฮิโตทรงเป็นหัวหน้ารัฐในทางกฎหมาย [17] ในประการสุดท้าย มีปัญหาความไม่พอใจต่อการเรียกร้องให้งดจัดงานรื่นเริง ซึ่งวัยรุ่นบางส่วนที่ไม่ได้มีความรู้สึกอะไรเป็นพิเศษต่อสถาบันจักรพรรดิ ไม่ว่าจะในเรื่องใครจะขึ้นครองราชย์ หรือใครจะสวรรคต ได้ระบายความไม่พอใจของตนอย่างท้าทาย ในวันพระราชพิธีพระบรมศพนั้นเอง มีการจัดงานร็อคคอนเสิร์ต ที่เมืองโอซาก้า และที่วาเซดะโฮซิเอ็น ในโตเกียว [18] ปรากฏการณ์เช่นนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกวางเฉยต่อสถาบันจักรพรรดิของคนรุ่นใหม่ที่ชัดเจนยิ่ง และจะมีผลต่อการวางพระองค์ของจักรพรรดิองค์ใหม่เพื่อปรับบทบาทของพระองค์ในยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป

3. ปัญหาความไม่พอใจต่อสถาบันโดยทั่วไป อีกปัญหาหนึ่งที่เราได้เห็นการแสดงออกของประชาชน

ญี่ปุ่นบางส่วนในช่วงเวลานี้คือ ความไม่พอใจต่อการดำรงอยู่และบทบาทของสถาบันจักรพรรดิที่ผ่านมาโดยทั่วไป คนพื้นเมืองไอนุบางคนได้แสดงทรรศนะในช่วงจังหวะเวลานี้ วิพากษ์วิจารณ์ว่าเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพวกตน เช่น ภาษา รวมทั้งถิ่นที่อยู่ในเกาะฮอกไกโดต้องสูญเสียไป โดยการอ้างใช้สถาบันจักรพรรดิ นอกจากนี้สถาบันยังเป็นกรอบแห่งอุดมการณ์ที่มีผลต่อการเหยียดหยาม และเลือกปฏิบัติต่อคนพื้นเมืองด้วย นางคิตาฮาร่า คนพื้นเมืองไอนุคนหนึ่งได้กล่าววิจารณ์ว่า ความทุกข์ทรมานของคนพื้นเมืองไอนุเริ่มต้นเมื่อปี ค.ศ. 1968 เมื่อรัฐบาลญี่ปุ่น " รุกเข้าไปในดินแดนอันสงบสุขของชาวไอนุในฮอกไกโด และโดดเดี่ยว พวกเขาไว้ในบริเวณที่แยกออกไปเฉพาะให้ทำงานเสมือนหนึ่งเป็นทาสของผู้ตั้งหลักแหล่งใหม่ที่มาจากเกาะฮอนชู " [19] ในอีกด้านหนึ่งกลุ่มหัวรุนแรงของญี่ปุ่นกลุ่มหนึ่งที่มีชื่อว่า " กองทัพแดง " ซึ่งฐานปฏิบัติงานอยู่ในตะวันออกกลาง ได้แถลงการณ์ส่งไปยังสื่อมวลชนนานาชาติในกรุงเบรุตว่า ความรับผิดชอบต่อความตายของคนญี่ปุ่นและต่างชาติ รวม 48 ล้านคน ไม่สามารถจะให้อภัยได้โดยการสวรรคตของจักรพรรดิฮิโรฮิโต รวมทั้งได้ปวารณาว่า " พวกเราในกองทัพแดง จะรณรงค์ล้มล้างลัทธิจักรพรรดิ " [20] กองทัพแดงเป็นกลุ่มหัวรุนแรง เคยจี้เครื่องบินเจแปนแอร์ไลน์ไปเกาหลีเหนือในปี ค.ศ. 1970 และได้สังหารผู้คน ณ สนามบินล็อคในอิสราเอล 26 คน เมื่อปี ค.ศ. 1972 จึงอาจเป็นกรณีทรรศนะสุดโต่งที่ไม่ได้เป็นตัวแทนประชาชนญี่ปุ่นทั่วไป แต่ทว่าคนญี่ปุ่นอีกกลุ่มหนึ่งที่อาจเป็นตัวแทนความรู้สึกของคนญี่ปุ่นส่วนใหญ่ก็คือกลุ่มที่ได้รับภัยพิบัติจากปรมาณู ซึ่งมีจำนวนประมาณ 360,000 คน และกลุ่มนี้อาจพูดแทนผู้ที่เสียชีวิตไปจากปรมาณูที่ทิ้งลง ณ เมืองฮิโรชิมา และนางาซากิ ประมาณ 270,000 คน ในทรรศนะของเหยื่อปรมาณูรายหนึ่ง นางมิชิโกะ ยามาโอกะ " การเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเอกภาพภายใต้จักรพรรดิที่เสด็จขึ้นครองราชย์ใหม่ มีอันตรายในตัวของมันเอง... " [21]

2.3 การผลัดแผ่นดิน จากรัชสมัยโชวะสู่รัชสมัยเฮเซ

อย่างไรก็ตาม ภายใต้การวิพากษ์วิจารณ์จากทั้งในประเทศและจากต่างประเทศที่กล่าวมานี้ เราอาจกล่าวได้ว่า ประชาชนญี่ปุ่นจำนวนมากหรืออาจกล่าวได้ว่าส่วนใหญ่เห็นว่าไม่สมควรนำเรื่องความรับผิดชอบในสงครามมากล่าวถึงในที่สาธารณะในช่วงที่พระองค์ทรงพระประชวรหนักและเสด็จสวรรคตไปในเวลาต่อมา เนื่องจากว่าได้ทรงปรับบทบาทอย่างเหมาะสมกับยุคสมัย และทรงมีคุณูปการต่อการสร้างชาติญี่ปุ่นใหม่ แม้ว่าพระองค์อาจจะต้องมีส่วนรับผิดชอบต่อสงครามก็ตาม ดังจะสังเกตเห็นได้ว่า ในช่วงที่ทรงพระประชวรหนัก ตั้งแต่ปลายเดือนกันยายน มีประชาชนแสดงความห่วงใยและภาวนาขอให้ทรงหายพระประชวรอย่างมากเป็นพิเศษ เช่น มีคนไปเข้าแถวรอลงชื่อภาวนาให้ทรงหายพระประชวร ณ จุดที่กำหนดไว้ คือพระบรมมหาราชวัง วันหนึ่ง ๆ ถึง 6,000 คน และอีกมากมายตามจุดต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ทั่วประเทศอีก 10 แห่ง นอกจากนี้ มีคนเต็มใจยกเลิกหรือเลื่อนงานฉลองต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน ฯลฯ (แม้จะไม่ชอบใจที่มีแรงกดดันรอบตัวให้ยกเลิกหรือเลื่อนออกไปจากกลุ่มอนุรักษ์นิยมหัวรุนแรง) [22] รัฐบาลประเทศต่าง ๆ ถึง 164 ประเทศก็ได้ตัดสินใจที่จะส่งผู้แทนไปคารวะพระบรมศพองค์จักรพรรดิผู้ล่วงลับไป ส่วนใหญ่แล้วหัวหน้ารัฐบาลก็ให้เกียรติเดินทางมาเอง เช่น สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส เยอรมัน ฯลฯ รวมทั้งประเทศไทยซึ่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชทรงเสด็จพระราชดำเนิน และนายกรัฐมนตรี พลเอกชาติชาย ชุณหวัณ ก็เดินทางไปร่วมคารวะพระบรมศพด้วย

เสียงวิพากษ์วิจารณ์จากทั้งในประเทศและนอกประเทศ น่าจะมีส่วนอยู่บางประการในการทรงพิจารณาถึงพระราชกรณียกิจ การวางพระองค์ และพระราชจริยวัตรของจักรพรรดิองค์ใหม่ และยังมีแนว

โน้มของยุคสมัยใหม่ของโลก ที่สถาบันจักรพรรดิหรือพระมหากษัตริย์จะอยู่ห่างไกลออกไปเรื่อย ๆ จากอำนาจและอิทธิพลการเมืองใด ๆ ทั้งในด้านอุดมการณ์และในด้านการวินิจฉัยสั่งการ [23] ดังที่ปรากฏในกรณีของสถาบันจักรพรรดิหรือพระมหากษัตริย์ของบรรดาประเทศอุตสาหกรรมในยุโรปตะวันตก เช่น อังกฤษ สวีเดน ฯลฯ ในประการที่สามสุดท้าย ปัจจัยด้านพระราชวงศ์เองก็มีส่วนด้วยเช่นกัน คือ จักรพรรดิอากิฮิโต ทรงอภิเษกสมรสกับสตรีสามัญชน และพระราชโอรสองค์โตซึ่งทรงเป็นมกุฎราชกุมารในปัจจุบัน ทรงได้รับการศึกษาในต่างประเทศ ซึ่งนับเป็นการแหวกประเพณีนิยมของราชสำนักญี่ปุ่น พระราชโอรสองค์ที่สองก็ทรงได้รับการศึกษา ณ มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด ประเทศอังกฤษเช่นเดียวกัน ทั้งยังได้ทรงหมั้นกับสตรีสามัญชน บุตรสาวของอาจารย์มหาวิทยาลัย ผู้มีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจระดับชนชั้นกลาง ด้วยปัจจัยดังกล่าวข้างต้น เราได้เห็นการวางพระองค์ของจักรพรรดิอากิฮิโต ที่แตกต่างไปจากจักรพรรดิฮิโรฮิโตดังต่อไปนี้

1. ทรงมีพระราชดำรัสภายหลังที่เสด็จขึ้นครองราชย์ว่า จะทรงเทอดทูนรัฐธรรมนูญแห่งประเทศญี่ปุ่น โดยทรงใช้คำเรียกว่า " รัฐธรรมนูญสันติภาพ " นับเป็นการแสดงพระราชประสงค์จะทรงอยู่ " ใต้รัฐธรรมนูญ " และทรงปรารถนา " สันติภาพ "

2. ทรงวางพระองค์อ่อนน้อมและสุภาพอย่างยิ่ง เช่น ทรงก้มพระพักตร์ลงต่ำตอบทุกครั้งเมื่อผู้เข้าเฝ้าแสดงความเคารพก้มศีรษะ พระราชจริยวัตรเช่นนี้ไม่ปรากฏในกรณีของจักรพรรดิฮิโรฮิโต โดยจะทรงเพียงรับความเคารพเท่านั้น ไม่มีการแสดงความเคารพตอบแต่อย่างใด

3. ทรงใช้ภาษาธรรมดาและภาษาสุภาพกับผู้เข้าเฝ้า สมเด็จพระราชบิดานั้นจะทรงตรัสด้วยภาษาที่เรียกทางภาษาศาสตร์ว่า " รูปแบบธรรมดา " แต่จักรพรรดิองค์ใหม่จะทรงใช้ภาษาในฟอร์ม " สุภาพ " เช่นจะทรงกล่าวว่า omoimasu ขณะที่พระราชบิดาทรงใช้คำว่า omou

4. ทรงระมัดระวังสิ่งใด ๆ ที่อาจทำให้เกิดความไม่สะดวกแก่ประชาชน เช่น ทรงเคร่งครัดอย่างยิ่งที่จะไม่ให้เจ้าหน้าที่ตำรวจจราจรเปิดไฟเขียวให้เป็นกรณีพิเศษในการเสด็จพระราชดำเนินที่มิใช่การเสด็จที่เป็นทางการ การเสด็จพระราชดำเนินที่เป็นทางการนั้นปรกติแล้วก็มีจำนวนครั้งน้อยมาก

5. ทรงสนับสนุน " ความเป็นนานาชาติ " ของพระราชโอรส เช่น ทรงสนับสนุนให้ไปศึกษาในมหาวิทยาลัยต่างประเทศ อันเป็นการผิดประเพณีของราชสำนักที่เคยยึดปฏิบัติมา มีรายงานข่าวว่าในระหว่างที่สมเด็จพระราชบิดาทรงพระประชวรอยู่นั้น มีแรงกดดันจากพวกอนุรักษ์นิยมให้งดงานฉลองต่าง ๆ และให้รัฐมนตรีทุกคนเลื่อนการประชุมต่างประเทศ ก็ได้ทรงพระราชปรารภว่า สิ่งนี้อาจมิใช่พระราชประสงค์ของพระราชบิดา [24]

6. ทรงใฝ่พระทัยเรียนรู้และรับฟังทรรศนะของบุคคลหลาย ๆ กลุ่มที่ไม่จำเป็นต้องเป็นบุคคลที่มีความคิดแนวอนุรักษ์นิยมแบบที่เน้นสถาบันในประเพณี นักวิชาการที่เป็นที่รู้จักกันในแนวก้าวหน้า สันติภาพ หรือเอียงซ้าย ได้รับเชิญให้เข้าเฝ้าถวายคำบรรยาย นอกจากนี้ยังทรงใฝ่พระทัยเรียนรู้ถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ในประเทศต่าง ๆ ภายใต้ยุคสมัยแห่งความเปลี่ยนแปลงในเชิงเปรียบเทียบ พระราโชบายข้อนี้ทำให้พระองค์ทรงมองไปข้างหน้าเห็นอนาคต และจะมีผลต่อการให้การศึกษาแก่พระราชโอรสองค์โต ซึ่งขณะนี้ทรงดำรงตำแหน่งมกุฎราชกุมาร

จักรพรรดิองค์ใหม่ และรัชสมัยใหม่ที่รัฐบาลตั้งชื่อว่า " เฮเซ " นำมาซึ่งบรรยากาศใหม่อย่างแท้จริง ขณะที่จักรพรรดิองค์เดิมทรงมีฐานะ**เป็นเทพ**ในช่วงก่อนสงคราม และทรงประกาศ " ความเป็นมนุษย์ " ของพระองค์เมื่อสงครามยุติลงใหม่ ๆ จักรพรรดิองค์ใหม่เสด็จขึ้นครองราชย์ด้วยฐานะมนุษย์ ไม่มีประชาชนญี่ปุ่นคนใดถือว่าพระองค์เป็นเทพเช่นในอดีตที่ผ่านมา ขณะที่จักรพรรดิฮิโรฮิโตทรงมีปัญหา

ความรับผิดชอบต่อสงคราม จักรพรรดิอากิฮิโตไม่ได้ทรงมีส่วนเกี่ยวข้องใด ๆ กับสงครามรุกรานต่างชาติ ขณะที่จักรพรรดิโชวะไม่เสด็จเยือนเกาะโอกินาวา เพราะประชาชนที่นั่นยังมีความโกรธแค้นที่พวกตนต้องตกเป็นเหยื่อของสงครามซึ่งนองเลือดที่สุด แต่จักรพรรดิเฮเซได้เสด็จไปเยือนมาแล้ว และยังส่งพระราชโอรสทั้งสองไปศึกษาในต่างประเทศ อันเป็นการผิดธรรมเนียมปฏิบัติของราชสำนักแต่โบราณ เห็นได้ชัดว่า พระราชวงศ์ใหม่มีองค์ประกอบแห่งความเป็นสามัญชน และนานาชาตินิยมอยู่อย่างมาก และจะมีผลต่อพระราโชบาย และพระจริยวัตรของพระองค์ใหม่อย่างที่เราอาจคาดคะเนได้

สิ่งหนึ่งซึ่งแปลกแต่สะท้อนความเป็นสามัญอย่างยิ่งก็คือ จักรพรรดิองค์ใหม่ทรงเสียภาษีมรดกเหมือนอย่างราษฎรที่ญี่ปุ่นทั่วไป สำนักพระราชวังได้ออกประกาศเมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 2532 ว่า ทรัพย์สินของจักรพรรดิโชวะที่ทรงทิ้งไว้มีมูลค่ารวม 1,870 ล้านเยน (พระราชวังและพระราชตำหนักต่างจังหวัดไม่รวมอยู่ด้วย เพราะถือเป็นสมบัติของรัฐ) ทรัพย์สินจำนวนนี้ได้ถูกแบ่งออกเป็นสองส่วนเท่า ๆ กัน คือ 935 ล้านเยน ให้พระจักรพรรดินีโชวะส่วนหนึ่ง และให้จักรพรรดิองค์ใหม่ซึ่งทรงเป็นพระราชบุตรองค์โตส่วนหนึ่ง ขณะที่ผู้มีสิทธิได้รับแบ่งมรดกอีก 9 พระองค์ ได้แก่ เจ้าายฮิตาชิพร้อมด้วยพระราชธิดาทั้ง 3 พระองค์ และพระราชนัดดาที่กำเนิดจากพระราชธิดาองค์โตซึ่งสิ้นชีพตักษัยไปแล้วอีก 5 พระองค์ ได้ทรงประกาศสละสิทธิในการรับมรดก จักรพรรดิองค์ใหม่ทรงเสียภาษีมรดก เป็นจำนวนถึง 428 ล้านเยน แก่สำนักงานเขตชิโยดะ กรุงโตเกียว หรือเกือบครึ่งหนึ่งของมรดกที่พระองค์ทรงได้รับ 935 ล้านเยน (แต่สมเด็จพระจักรพรรดินีโชวะไม่ต้องเสียภาษีแต่อย่างใด ทั้งนี้ตามนัยแห่งกฎหมายแพ่งเช่นเดียวกัน) ทั้งสองพระองค์ได้ทรงบริจาคมรดกส่วนหนึ่งให้แก่กาชาดญี่ปุ่น พระองค์ละ 50 ล้านเยน นอกจากนี้สำนักพระราชวังยังแจ้งด้วยว่า จักรพรรดิโชวะทรงบริจาคศิลปวัตถุจำนวนมาก รวม 3,181 ชิ้น ให้แก่รัฐก่อนที่พระองค์จะเสด็จสวรรคต ทั้งนี้เพื่อได้ไม่เกิดภาระการเสียภาษีแก่ผู้รับมรดก

เราอาจกล่าวสรุปได้ว่า ผลรวมบั้นปลายสุดท้ายสำหรับญี่ปุ่นก็คือ ความมั่นคงปลอดภัยแห่งสถาบันในระยะยาว นับเป็นเรื่องที่ฟังดูไม่น่าเป็นจริง ที่ความเป็นสามัญกลับทำให้มั่นคง แต่ก็เป็นจริง (paradoxical) [25] ที่สถาบันกลับมั่นคงยิ่งขึ้น เมื่อความยึดมั่นถือมั่นในสถาบันลดน้อยถอยลง สถาบันยืนยาวยิ่งขึ้นเมื่อบทบาทของสถาบันลดลง เพลงสรรเสริญพระบารมี Kima Gayo ที่ว่าสถาบันดำรงอยู่ชั่วกัปชั่วกัลป์เป็นความจริงยิ่งขึ้น เมื่อธงชาติญี่ปุ่นโบกสะบัดน้อยลง และเสียงเพลงสรรเสริญพระบารมีนี้ได้ยินกันน้อยลง ในที่สุดเราอาจกล่าวได้ว่า historical paradoxical ของญี่ปุ่นนี้ก็คือ historical cycle ที่นำสถาบันจักรพรรดิของญี่ปุ่นกลับไปสู่ยุคอดีตสมัย 700 ปีแห่งประวัติศาสตร์ฟิวดัล (ค.ศ. 1188 - 1868) นั่นเอง

การถกเถียงในปัญหาความรับผิดชอบในสงครามรุกรานต่างชาติของจักรพรรดิฮิโรฮิโต แม้ว่าจะยังคงมีอยู่แต่ทว่า ก็กลายเป็นการโต้เถียงแห่งประวัติศาสตร์ไปแล้ว เมื่อมีการผลัดแผ่นดินจากรัชสมัยโชวะ สู่รัชสมัยเฮเซ วันที่ 29 เมษายน ที่มีงานฉลิมพระชนมพรรษามาทุกปี ได้รับการปรับเสียใหม่ให้เป็น " วันสีเขียว " หรือ " วันต้นไม้ " สิ่งที่น่าสังเกตเกี่ยวกับการผลัดแผ่นดินครั้งนี้ คือ ความราบรื่นและความสอดคล้องกับยุคสมัยใหม่ จักรพรรดิอากิฮิโตทรงมีวุฒิสภาวะสูง เสด็จขึ้นครองราชย์ด้วยพระชันษา 55 การที่สถาบันจักรพรรดิไม่ได้เกี่ยวข้องกับการเมืองอีกต่อไป ไม่ว่าจะในด้านอุดมการณ์หรือวินิจฉัยสั่งการ ก็ช่วยให้ปัญหาความสามารถหรืออัจฉริยะบารมีมิได้เป็นคุณสมบัติที่มีความสำคัญสูงดังเช่นในยุคสมัยก่อนสงคราม ในประการสุดท้ายช่วงระยะเวลาที่สมเด็จพระราชบิดาทรงพระประชวรค่อนข้างยาวนานถึงกว่า 3 เดือน ส่งผลให้เกิดการเตรียมตัว

เตรียมใจที่นานพอเพียงสำหรับประชาชน และรัชทายาทเอง ที่จะเตรียมพระองค์เข้าสู่ยุคสมัยใหม่ สำหรับความสอดคล้องกับยุคสมัยใหม่นั้น จักรพรรดิองค์ใหม่และพระราชวงศ์ทรงมีความเป็นนานาชาติไม่น้อยกว่าความเป็นญี่ปุ่นเฉพาะ นับว่าสอดคล้องกับยุคสมัยที่สังคมญี่ปุ่นต้องการความเป็นนานาชาตินิยม (internationalization) เพื่อเข้าสู่ยุคที่เศรษฐกิจของญี่ปุ่นเองและเศรษฐกิจโลกมีความเป็นหนึ่งเดียว (globalization) มากขึ้นทุกที

การผลัดแผ่นดินจากรัชสมัยโชวะสู่รัชสมัยเฮเซ ได้ปลุกฟื้นการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับปัญหาความรับผิดชอบต่อรอยด่างในประวัติศาสตร์ของจักรพรรดิฮิโรฮิโตและของสถาบันจักรพรรดิโดยทั่วไป เสียงวิพากษ์วิจารณ์ที่ปะทุขึ้นอีกครั้งหนึ่งหลังจากที่โต้เถียงกันเมื่อครึ่งศตวรรษก่อน เป็นปัจจัยแห่งการวางพระองค์ และพระราชจริยวัตรใหม่ของจักรพรรดิอากิฮิโต ทรงมีความพร้อมที่จะปรับบทบาทของพระองค์ตามกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงในประเทศญี่ปุ่นเอง และในสังคมนานาชาติอยู่แล้ว กล่าวโดยสรุปภายใต้การแสดงออกซึ่งความไม่พอใจของบางกลุ่มในประเทศและนอกประเทศก็มีความราบรื่นแห่งการผลัดแผ่นดินเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ใหม่ ที่ประชาชนญี่ปุ่นไม่ต้องมีความวิตกกังวลในอนาคตแห่งสถาบัน และเป็นไปได้ว่า จักรพรรดิองค์ใหม่จะทรงเป็นเครื่องหมายแห่งการปรับเปลี่ยน ยิ่งกว่าการอนุรักษ์ เครื่องหมายแห่งการแลไปในอนาคต ยิ่งกว่าเหลียวหลังสู่อดีต และในที่สุดเป็นเครื่องหมายแห่งความสามัคคีของประชาชาติญี่ปุ่น ตามนัยแห่งรัฐธรรมนูญอย่างแท้จริง

3. พระราชพิธีเกี่ยวเนื่องกับการเสด็จขึ้นครองราชย์

3.1 การประกาศหมายกำหนดการและปฏิกริยา

หลังระยะการไว้ทุกข์ 1 ปีผ่านไป ภายหลังการเสด็จสวรรคตของจักรพรรดิฮิโรฮิโต เมื่อวันที่ 7 มกราคม 2532 จะมีสองพระราชพิธีสำคัญคือการเสด็จขึ้นครองราชย์ (Enthronement Ceremony หรือ Sokui-no-Rei ในภาษาญี่ปุ่น) และพระราชพิธี " ไหว้พระอาทิตย์ " (Great Food Offering หรือ Daijosai) ในการประชุมคณะรัฐมนตรีนัดพิเศษเมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2532 มีการกำหนดให้พระราชพิธีแรกจัดในรูป " รัฐพิธี " (state affair) และพระราชพิธีหลังจัดในรูปของ " ราชพิธี " (Imperial family affair) มติคณะรัฐมนตรีที่ประกาศออกมาได้นำให้สถาบันจักรพรรดิ ต้องตกอยู่ใต้กระแสการวิพากษ์วิจารณ์อีกครั้งหนึ่ง ในประเด็นที่ว่า " **ขัดรัฐธรรมนูญ** "

มาตรา 89 ของรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันระบุห้ามรัฐให้การสนับสนุนใด ๆ รวมทั้งเงินอุดหนุนแก่ศาสนา หรือลัทธิใด ซึ่งไม่ยกเว้นแม้แต่สถาบันจักรพรรดิซึ่งยึดประเพณีปฏิบัติแห่งศาสนาชินโต มติคณะรัฐมนตรีนั้นกำหนดให้งาน " รัฐพิธี " ข้างต้นใช้เงินงบประมาณของแผ่นดินหมวดงบประมาณราชสำนัก (Imperial Court budget หรือ kyutei ในภาษาญี่ปุ่น) ส่วนงานไหว้พระอาทิตย์ซึ่งเป็น " ราชพิธี " ก็ให้ใช้งบประมาณแผ่นดินหมวดงบประมาณราชสำนักเช่นเดียวกัน [26] ต่อมารัฐบาลมีมติให้จัดงานแรกในวันที่ 12 พฤศจิกายน และงานหลังในวันที่ 22 พฤศจิกายน

รัฐบาลให้เหตุผลว่า มติดังกล่าวออกมาหลังจากได้ฟังความเห็นของผู้รู้และนักวิชาการต่าง ๆ แล้ว

ก่อนที่จะตัดสินใจอย่างรอบคอบ พร้อมด้วยเหตุผลต่อไปนี้ [27]

1. งานรัฐพิธีการเสด็จขึ้นครองราชย์นั้น ถือเป็นงานของแผ่นดิน และรัฐธรรมนูญมาตรา 7 ก็กำหนดให้การสืบราชสมบัติเป็นไปตามสายราชวงศ์ ดังนั้นจึงไม่มีข้อโต้เถียงใด ๆ

2. งานราชพิธีไหว้พระสุริยเทพ (Ameterasu) แม้จะเป็นพิธีแห่งศาสนาชินโตก็ตาม แต่ก็เป็นงาน " สาธารณะ " งานนี้ไม่ได้มุ่งส่งเสริมศาสนาหรือลัทธิใด และงานนี้มีเพียงครั้งเดียวในรัชสมัยหนึ่ง

กำหนดงานราชพิธีนี้ จะมีขึ้นต่อจากพิธีการเสด็จขึ้นครองราชย์ โดยจักรพรรดิองค์ใหม่จะทรงเสวยข้าวอันศักดิ์สิทธิ์ที่เก็บเกี่ยวจากนาข้าวแห่งจักรพรรดิในฤดูใบไม้ร่วงของปี ทั้งนี้เป็นราชประเพณีปฏิบัติตามศาสนาชินโตมาแต่โบราณ

เสียงวิพากษ์วิจารณ์ส่วนใหญ่ มุ่งที่การใช้งบประมาณแผ่นดิน หมวดงบประมาณแผ่นดิน หมวดงบประมาณราชสำนักอุดหนุนงาน Great Food Offering ซึ่งมีลักษณะเป็นงานพิธีแห่งชินโต อันเป็นการขัดต่อรัฐธรรมนูญมาตรา 89 และเสียงวิจารณ์บางส่วนคัดค้านการใช้งบแผ่นดินในหมวดเดียวกันในงานพิธีเสด็จขึ้นครองราชย์ ด้วยเหตุผลว่าเป็นงานที่คาบเกี่ยวต่อเนื่องกันไปกับงานแรก

โดยที่เรื่องสถาบันจักรพรรดิเป็นเรื่องที่ประชาชนชาวญี่ปุ่นมีความเห็นแตกต่างกันมาก จึงมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์คัดค้านการตัดสินใจของรัฐบาล โดยอ้างว่าขัดต่อรัฐธรรมนูญ จากหลาย ๆ ฝ่าย แต่บางกลุ่มก็ให้การสนับสนุนปฏิกริยาของฝ่ายค้านเมื่อได้ฟังประกาศหมายกำหนดการอาจสรุปได้ดังต่อไปนี้ [28]

1. พรรคการเมืองฝ่ายค้านสามพรรค พรรคสังคมนิยมญี่ปุ่น พรรคโคเมและพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่น รวมทั้งองค์การศาสนาคริสต์และพุทธบางแห่งคัดค้านงานราชพิธีอย่างเต็มที่ ด้วยเหตุผลว่า เป็นการเอาเงินภาษีราษฎรไปอุดหนุนแก่งานศาสนาชินโต ซึ่งเป็นการผิดรัฐธรรมนูญ มาตรา 89 งานเช่นนี้ควรจัดเป็นงานส่วนพระองค์เล็ก ๆ จะเหมาะสมกว่า มีเพียงพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย อันเป็นพรรคฝ่ายค้านซึ่งมีแนวนโยบายใกล้เคียงกับพรรครัฐบาลมากให้ความเห็นชอบ

สำหรับงานรัฐพิธีการเสด็จขึ้นครองราชย์นั้น พรรคฝ่ายค้านทั้งหมด ยกเว้นพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นให้ความเห็นชอบ โดยถือว่าไม่ใช่งานแห่งศาสนาชินโตแต่อย่างใด พรรคสังคมนิยมญี่ปุ่นได้ตั้งเงื่อนไขไว้ว่าแม้จะให้ความเห็นชอบแต่งานนี้จะต้องพยายามหลีกเลี่ยงการพัวพันกับศาสนาพิธีแห่งชินโต

2. ฝ่ายนักวิชาการนั้น มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ต่อการจัดงานไหว้พระสุริยเทพ เช่น ศาสตราจารย์โคบายาชิ นักกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งมหาวิทยาลัย Aoyama Gakuin University เห็นว่างานดังกล่าวนี้รัฐบาลไม่ควรเข้ามาเป็นผู้จัดโดยใช้งบแผ่นดิน ส่วนงานเสด็จขึ้นครองราชย์ก็เช่นกัน ไม่ควรจะจัดเป็นงานในลักษณะ state affair ศาสตราจารย์ โทโคโร นักประวัติศาสตร์กฎหมายญี่ปุ่นแห่งมหาวิทยาลัย Kyoto Sangyo University มีความเห็นแตกต่างไปว่า แม้ว่าจะเป็นการดีกว่า ถ้ารัฐบาลไม่เข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรงกับงาน Daiuosai แต่ก็ไม่เสียหายอะไร เนื่องจากว่าพระองค์ไม่ได้ทรงกระทำพิธีเพื่อสถาบันจักรพรรดิ แต่ทว่าเพื่อการเก็บเกี่ยวที่อุดมสมบูรณ์ของการเกษตรในประเทศ

3. องค์การพระศาสนาคริสต์และพุทธ ที่แสดงความเห็นคัดค้านอย่างรุนแรงในประเด็นขัดรัฐธรรมนูญ มาตรา 89 ได้แก่ เช่น Information Center on the Emperor's Succession ซึ่งก่อตั้งโดยองค์การ United Church of Christ in Japan นาย โนริโอะ โอคาวาร่า ผู้นำของศูนย์ข่าวสารนี้แสดงความเห็นคัดค้านต่อการจัดงานทั้งสอง เนื่องจากว่างานทั้งสองนี้จัดควบคู่กันไป การมีพิธีกรรมทางชินโต

เข้ามาเสริมต่องานพระราชพิธีเสด็จขึ้นครองราชย์ด้วย จึงเป็นการขัดต่อรัฐธรรมนูญทั้งสองงาน นอกจากนี้ นายมาซาโตชิ อิโต้ หัวหน้าศาสนาพุทธนิกาย Jodoshinshu สำนักหนึ่งในจังหวัดอิชิกาว่า และเป็นสมาชิกสภาสูงสังกัดพรรคสังคมนิยมญี่ปุ่นด้วย ก็แสดงความเห็นคัดค้านและกล่าวว่า จะนำเรื่องนี้เข้าสู่การพิจารณาของสภาสูง ซึ่งพรรคฝ่ายค้านมีเสียงข้างมากอยู่ในขณะนี้

4. แน่นอนที่สุดกลุ่มและสมาคมฝ่ายขวา ต้องการให้งานครั้งนี้จัดอย่างเอิกเกริกโดยถือว่า สัญลักษณ์ 3 อย่างในการส่งเสริมความรักชาติ คือสถาบันจักรพรรดิ เพลงสรรเสริญพระบารมีซึ่งเป็นเพลงชาติด้วย และธงชาติญี่ปุ่น ผู้นำองค์การ Issuikai นายคูนิโอ ซูซูกิ ยืนยันว่าไม่ถูกต้องที่ไปโยงสถาบันจักรพรรดิกับเรื่องการทำสงครามรุกรานต่างชาติ และการดูถูกชนกลุ่มน้อยในประเทศ โดยสถาบันเป็น cultural core มิใช่ political core ของญี่ปุ่น แต่กลุ่มสมาคมฝ่ายซ้ายมีความเห็นแตกต่างไป เช่น ผู้นำของDemocratic Youth League of Japan ซึ่งเป็นองค์กรของพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่น มองว่า สถาบันจะถูกรัฐบาลใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมประชาชน [29]

5. ภายในคณะกรรมการที่ปรึกษาของรัฐบาลเอง ก็มีความเห็นแตกต่างกัน กรรมการบางคนให้ความเห็นเชิงคัดค้านว่า พิธีการเสด็จขึ้นครองราชย์นั้นแม้จะเป็นการดำเนินการตามนัยแห่งรัฐธรรมนูญมาตรา 7 แต่ก็เป็นงานพิธีของศาสนาชินโต ยิ่งงานไหว้พระอาทิตย์ด้วยแล้วยิ่งเป็นพิธีกรรมของศาสนาชินโต การที่รัฐบาลเข้ามาจัดงานนี้โดยใช้งบประมาณแผ่นดิน จึงไม่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ มาตรา 20 ที่ใช้แยกกิจการรัฐ - ศาสนาออกจากกัน

สำหรับกรรมการที่รัฐบาลตั้งขึ้นนี้ ประกอบด้วยรัฐมนตรีผู้ดำรงตำแหน่งเลขาธิการคณะรัฐมนตรี นางโมริยาม่า เป็นประธาน และกรรมการอีก 14 คน ซึ่งเป็นนักวิชาการ 13 คน และนักกฎหมาย 1 คน ได้แก่เช่น [30]

Ayako Sono	นักเขียนนวนิยาย
Seiji Okada	ศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยมิเอะ
Susumu Nishibe	นักเศรษฐศาสตร์และนักวิจารณ์
Norikatsu Sasagawa	ศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยคริสเตียนนานาชาติ
Isao Sate	ศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยโตไก
Koichi Yokota	ศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยคิวชู
Kinko Sato	นักกฎหมาย

3.2 การจัดงานพระราชพิธี

เมื่อถึงวันงานพระราชพิธีจริง ผู้ที่ได้ไปชมหรือชมจากโทรทัศน์ก็พบว่า พระราชพิธี " ไดโจไซ " เป็นพิธีทางศาสนาชินโตอย่างชัดแจ้ง จักรพรรดิอากิฮิโตได้รับการทำให้เป็นเทพ (deification) ในกระบวนพิธีแห่งการขอบคุณเทพเจ้าอาเมเตราสุโอมิกามิ ที่ได้ประทานความอุดมสมบูรณ์ให้แก่พืชพันธุ์ธัญญาหาร โดยเทพเจ้านี้เป็นเทพแห่งพระอาทิตย์ที่เป็นต้นกำเนิดของราชวงศ์จักรพรรดิ ทั้งนี้ตามความเชื่อในประเพณีโบราณ พระราชพิธีนี้จัดขึ้นอย่างใหญ่โต มิได้จัดแบบเงียบ ๆ และใช้เงินงบประมาณแผ่นดินไปจำนวนมาก ประเด็นขัดต่อรัฐธรรมนูญ จึงมีขึ้นอย่างรุนแรง เนื่องจากรัฐธรรมนูญมาตรา 89 ระบุไว้ว่า " เงินและทรัพย์แผ่นดินอื่น ๆ จะนำไปใช้จ่ายหรือกะไว้เพื่อใช้ประโยชน์ หรือเพื่อบำรุงสถาบันศาสนาสมาคมใด ๆ เพื่อประกอบการทางการกุศล การศึกษา หรือการเอื้อเฟื้ออื่น ๆ ซึ่งไม่ได้อยู่ภายใต้การควบคุมของเจ้าหน้าที่สาธารณะใด ๆ มิได้ "

การเชื่อมโยงกับพิธีกรรมทางศาสนา ยังปรากฏให้เห็นในกำหนดการเสด็จพระราชดำเนินในสัปดาห์ถัดจากพิธี " ไดโจไซ " คือจะทรงรายงานต่อ

เทพเจ้าอาเมเตรสุ โอมิกามิ ณ ศาลเจ้าอิเสะ อันเป็นศาลเจ้าชินโตศูนย์กลาง รวมทั้งจะเสด็จไปทรงประกอบพิธีคารวะพระบรมศพต้นราชวงศ์ ซึ่งรวมถึงจักรพรรดิจิมมุ อันเป็นจักรพรรดิต้นราชวงศ์ ทั้งนี้ตามความเชื่อโบราณ

พระราชพิธีราชาภิเษก เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน จัดขึ้นอย่างเรียบง่าย ใช้เวลาทั้งหมดเพียง 20 นาที จักรพรรดิองค์ใหม่ทรงมีพระราชดำรัสประกาศการขึ้นครองราชย์ นายกรัฐมนตรีไคฟุในฐานะตัวแทนรัฐบาลและประชาชน กล่าวรับทราบการประกาศนั้นแล้วกล่าวไชโย หรือบันไซ 3 ครั้ง พระราชพิธีนี้เชิญประมุขและหัวหน้ารัฐบาลมาประมาณ 160 ประเทศ พิธีนี้ไม่ได้เผชิญการต่อต้านมากเท่ากับพระราชพิธี " ไดโจไซ "

พระราชพิธี " ไดโจไซ " จัดใหญ่โตและกินเวลานาน รวมทั้งสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายสูง กล่าวคือศาลาพิธีที่เรียกว่า Daijokyu ซึ่งประกอบด้วยเรือนเล็ก 39 หลัง ต้องสร้างขึ้นเพื่อพิธีนี้โดยเฉพาะ สิ้นค่าใช้จ่ายสูงถึง 2.2 พันล้านเยน มีผู้วิจารณ์ว่าน่าจะใช้เงินพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ หรือให้ประชาชนที่ศรัทธาบริจาคสมทบ เนื่องจากว่าขัดต่อรัฐธรรมนูญมาตรา 20 ถ้ารัฐเป็นผู้จัดขึ้น [31] แนวคิดดั้งเดิมของ " ไดโจไซ " ได้แก่ การขอบคุณเทพยดาฟ้าดินที่ดลให้พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ และภาวนาขอให้อุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้นในปีต่อไป ซึ่งก็เป็นประเพณีปฏิบัติในชุมชนกสิกรรมทั่วไปโดยหัวหน้าหมู่บ้าน หรือในท้องถิ่น ที่เรียกกันว่า Niinamesai เนื้อหาของพระราชพิธีตอนสำคัญ คือ การที่เจ้าพนักงานสตรีสองคนถวายอาหารชนิดต่าง ๆ แด่จักรพรรดิเพื่อทรงเสวย รวม 19 ชนิด เช่น ข้าวซึ่งจะปลูกอย่างพิเศษเพื่อใช้ในพิธี อาหารทะเลชนิดต่าง ๆ และเหล้าสาเก ฯลฯ การเสวยอาหารเหล่านี้มีความหมายว่าจักรพรรดิและเทพอาเมตราสุ โอมิกามิทรงเป็นหนึ่งเดียวกัน และยังมีฟูกพระบรรทมที่ปูไว้ให้องค์จักรพรรดิเสด็จบรรทม เพื่อให้พระวิญญาณแห่งเทพอาเมตราสุ โอมิกามิ ทรงเข้าสู่ร่างพระองค์ คือเป็นขั้นตอนแห่งการทำให้พระองค์มีฐานะเป็นเทพ (deification) นั่นเอง

ตำนาน Nihon Shoki (บันทึกขึ้นประมาณปี ค.ศ. 710) เขียนไว้ว่า พระราชพิธี ไดโจไซ มีขึ้นครั้งแรกเมื่อวันที่ 24 พ.ย. ค.ศ. 691 ในสมัยนั้นพิธีนี้ถือเป็นพิธีบรมราชาภิเษกไปในตัว พิธีบรมราชาภิเษก (Sokui-no-Rei) เพิ่งจะมีขึ้นในปี ค.ศ. 1111

พระราชพิธีประกอบด้วย 2 ตอน ตอนแรกเริ่มเวลา 18.30 น. ณ บริเวณศาลา Yukiden Hall ตอนที่สองมีขึ้นเมื่อเวลา 24.30 น. (ของวันที่ 23) ณ บริเวณศาลา Sukiden Hall แต่ละพิธีใช้เวลา 160 นาที อนึ่งก่อนจะเสด็จเข้าสู่พิธี จักรพรรดิทรงเปลี่ยนฉลองพระองค์เป็นชุดขาว เพื่อทำความบริสุทธิ์ในพระองค์ ณ บริเวณ Kairyuden Hall ขณะทรงประกอบพระราชพิธี แสงสว่างจะมีเพียงขมุกขมัวเท่านั้น พิธีเป็นไปด้วยความขรึมและเร้นลับ

ทั้งหมดข้างต้นคือพระราชพิธีจริงที่รัฐจัดขึ้น สิ่งที่เราควรพิจารณาต่อไป คือปฏิกริยาจากประชาชนญี่ปุ่นเจ้าของประเทศ แต่ในลำดับแรกมีข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์บางประการ ที่ควรจะทำความเข้าใจให้กระจ่างเกี่ยวกับพิธีไดโจไซ กล่าวคือ

1. **ความเป็นประเพณี** มักกล่าวกันว่าพระราชพิธีนี้มีต่อเนื่องมาแต่โบราณ ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 7 ตอนปลาย แต่หนังสือพิมพ์โตเกียวชิมบุนได้แจงให้กระจ่างว่า พิธีนี้ไม่ได้มีต่อเนื่องมา จริง ๆ แล้วได้เลิกไปเป็นเวลานาน 220 ปี (บางแห่งว่า 221 ปี) ก่อนที่จะมาเริ่มใหม่ในสมัยเอโด

2. **ความเป็นชินโต** หนังสือพิมพ์โตเกียวยังชี้ให้เห็นว่า เดิมพิธีนี้ในช่วงเริ่มต้นเป็นพุทธและศาสนาพื้นบ้าน เพิ่งจะมาในสมัยเมจิ ที่ถูกทำให้เป็นชินโตอย่างเดียว

3. **ความเชื่อมต่อกับพระราชพิธีราชาภิเษก** เช่นเดียวกัน แต่เดิมพระราชพิธีไดโจไซไม่ได้เชื่อมต่อกับพระราชพิธีราชาภิเษกเพิ่งจะมาในสมัยเมจิ (ค.ศ. 1808 - 1912) ที่จัดให้งานทั้งสองนี้มีขึ้นไล่เลี่ยกัน

เสมือนหนึ่งเป็นงานเดียวกัน ดังปรากฏว่าในครั้งนี้วันที่ 12 พ.ย. เป็นวันราชาภิเษกและวันที่ 22 เป็นวันไดโจไซ

สิ่งที่น่าสนใจไม่น้อยกว่าเนื้อหาของพระราชพิธีก็คือปฏิกริยาของประชาชนญี่ปุ่นต่อพระราชพิธีไดโจไซ ซึ่งอาจสรุปได้ดังนี้

1. **ความวางเฉย** ประชาชนญี่ปุ่นส่วนใหญ่ไม่ได้มีความรู้สึกอะไรเป็นพิเศษต่อพระราชพิธีนี้ ไม่ได้รู้สึกในความเป็นศิริมงคล หรือชื่นชมในพระราชพิธี

2. **การปฏิเสธคำเชิญ** งานนี้ไม่ได้เชิญชาวต่างประเทศ ยกเว้นที่อนุญาตให้ผู้สื่อข่าวต่างประเทศ 3 คนเข้าไปทำข่าวห่าง ๆ คนญี่ปุ่นประมาณ 170 คนที่ได้รับเชิญ ได้ปฏิเสธคำเชิญ เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด 17 แห่ง ส.ส. ฝ่ายค้าน ฯลฯ

3. **ขัดต่อรัฐธรรมนูญ** คนญี่ปุ่นที่ได้คุยด้วยไม่ว่าจะเป็นอาจารย์ ข้าราชการ คนทำงานเอกชน ต่างรู้สึกเหมือน ๆ กันว่า พระราชพิธีนี้ขัดต่อรัฐธรรมนูญมาตราว่าด้วยการแบ่งแยกฝ่ายการเมืองกับฝ่ายศาสนาออกจากกัน เพราะเป็นการใช้งบประมาณแผ่นดินจำนวนมาก และพิธีนี้เป็นชินโตอย่างชัดแจ้ง จักรพรรดิอากิฮิโต ทรงพระราชดำเนินผ่านประตู " โทริอิ " สัญลักษณ์ของศาลเจ้าชินโต ทรงประกอบพิธีต่อเทพอาเมเตราสุ โอมิกามิ เทพผู้เป็นต้นกำเนิดของจักรพรรดิตามตำนานชินโตโบราณ

ยิ่งจัดงานใหญ่โตเชิญคนมาร่วมงานมาก ลักษณะขัดรัฐธรรมนูญนี้ก็ยิ่งแจ่มชัด ถ้าจัดเป็นพระราชพิธีเล็ก ๆ ทำนองพระราชกิจส่วนพระองค์ ประเด็นขัดรัฐธรรมนูญก็อาจเบลอไป

ปัญหาที่ว่ารัฐธรรมนูญที่ใช้อยู่ไม่ได้เคารพในประเพณีการปกครองของญี่ปุ่นเป็นอีกปัญหาหนึ่ง และเช่นเดียวกัน ประเพณีการปกครองของญี่ปุ่นที่สร้างเป็นระบบในสมัยก่อนสงครามควรได้รับการยึดมั่นต่อไปหรือไม่ก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่เราจะไม่พิจารณาในที่นี้

4. **การต่อต้าน** นอกเหนือจากรูปแบบ ความรู้สึกสงสัย ความวางเฉย พระราชพิธี " ไดโจไซ " ยังเผชิญการต่อต้านรุนแรงแม้จะเป็นเพียงส่วนน้อยก็ตาม ซึ่งที่รุนแรงคือการเผาศาลเจ้าชินโตตามจุดต่าง ๆ เพื่อเป็นการแสดงความไม่พอใจ มีการชุมนุมโจมตีพระราชพิธีที่เมืองโอซาก้า ราว 1,000 คน ผู้จัดการชุมนุมคนหนึ่งกล่าวว่า " ไม่ว่าพระราชพิธีจะเป็นประวัติศาสตร์และประเพณีเพียงใด ก็ไม่ควรอย่างยิ่งที่จะเป็นงานสาธารณะ ถ้าหากละเมิดรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้ก็มีการชุมนุมโจมตีที่โตเกียว เซ็นได ซัปโปโร และเมืองอื่น ๆ ในช่วงวันที่ 23 - 24 พฤศจิกายน ในประการสุดท้ายพระราชวังคัตสุระที่เมืองเกียวโตถูกขว้างระเบิดรวม 6 ครั้ง มีศาลเจ้าถูกเผาที่จังหวัดยามานาชิ อิบาราคิ และไซตามะ "

ที่โตเกียว นักศึกษาเอเชียจากสมาคม Asian Pacific Students Association ซึ่งมีสำนักงานอยู่ที่ฮ่องกง ได้เปิดการให้สัมภาษณ์สื่อมวลชน กล่าวโจมตีว่า รัฐบาลญี่ปุ่นจัดงานนี้ให้ใหญ่โตเพื่อทำให้คนในย่านเอเชีย-แปซิฟิคทั้งหมดประทับใจ ไม่ใช่เฉพาะแต่คนญี่ปุ่นเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีการชุมนุมของนักศึกษาญี่ปุ่นร่วมกับนักศึกษาเอเชียที่มีชื่อว่า ชมรม Kurage to Asia (แมงกะพรุนสู่เอเชีย)

ไม่ต้องสงสัยเลยว่าการจัดงานที่เริ่มตั้งแต่วันที่ 12 พ.ย. ไปจนถึงวันที่ 22 พ.ย. และการเสด็จไปยังศาลเจ้าอิเสะมีความหมายสำหรับประชาชนญี่ปุ่นอยู่หลายประการ คือ สะท้อนถึงความขัดแย้งระหว่างบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญกับ " ความที่ควรจะเป็น " อีกหลายประการ เช่น มาตรา 9 กับ การมีกองทัพไว้ป้องกันประเทศ และสิทธิที่จะส่งทหารออกไปปฏิบัติการในต่างประเทศ (กรณีวิกฤตการณ์อิรัก - คูเวต) อาจจะกล่าวสรุปได้ว่า ประชาชนญี่ปุ่นส่วนใหญ่วางเฉย ไม่สนใจ และไม่รู้จะเข้าใจว่าทำไมต้องใช้จ่ายเงินจากภาษีราษฎรจำนวนมากมาย แต่กระนั้นก็ตาม แม้จะใช้จ่ายมากคนส่วนใหญ่ก็ไม่รู้สึกถึงขั้นไม่พอใจ ในประการสุดท้าย พระราชพิธีไดโจไซดำเนินไปอย่างลับ ๆ ผู้ได้รับเชิญประมาณ 730 คน (มีผู้ปฏิเสธ

คำเชิญราว 170 คน) ไม่สามารถมองเข้าไปเห็นขั้นตอนสำคัญของพิธีได้ ไม่มีการถ่ายทอดโทรทัศน์และผู้สื่อข่าวก็ไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าไปชมการแปลงสภาพเป็นเทพของจักรพรรดิองค์ใหม่แต่อย่างใด ความแตกต่างจากอดีตสมัยแทบจะไม่มี ทั้ง ๆ ที่หลักการว่าด้วยฐานะแห่งจักรพรรดิตามรัฐธรรมนูญได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากแล้ว

4. บทบาทใหม่ของจักรพรรดิองค์ใหม่

4.1 พระราชดำรัสขออภัยต่อประชาชนเกาหลี

ต่อหน้าประธานาธิบดีเกาหลีใต้ จักรพรรดิญี่ปุ่นทรงมีพระราชดำรัสขออภัยต่อประชาชนชาวเกาหลีในสิ่งที่ญี่ปุ่นได้ทำไปในช่วงที่เกาหลีตกเป็นอาณานิคมของญี่ปุ่น และต่อประธานาธิบดีโรแตวูเช่นกัน นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นได้กล่าวแสดงความเสียใจต่อสิ่งที่ญี่ปุ่นได้กระทำไป คำกล่าวขออภัยที่ชัดเจนโดยระบุว่า ฝ่ายญี่ปุ่นเป็นผู้กระทำ เป็นผู้ก่อกรรมให้ชาวเกาหลีเจ็บปวด ที่มาจากระดับองค์จักรพรรดิซึ่งอยู่เหนือการเมืองได้มาถึงเมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2533 ในกรุงโตเกียว ในช่วงการเยือนญี่ปุ่นของประธานาธิบดีโรแตวู ณ งานเลี้ยงรับรองในพระราชวังจักรพรรดิ [32]

ทำไมจึงต้องรอคอยนานเช่นนี้ ทำไมญี่ปุ่นต้องขออภัย ทำไมต้องถึงกับให้องค์จักรพรรดิทรงกล่าวคำขออภัย และทำไมฝ่ายเกาหลีเรียกร้องอย่างหนักในช่วงการเยือนครั้งนี้ ฯลฯ เหล่านี้คือคำถามซึ่งคนญี่ปุ่นสงสัยอยู่ ส่วนจะเป็นใครถามคำถามใดนั้นขึ้นอยู่กับว่าผู้นั้นมีแนวความคิดอย่างไร ชาตินิยมหรือนานาชาตินิยม [33] ชาวญี่ปุ่นที่มีความคิดโน้มเอียงไปทางชาตินิยม เช่น นายโอซาว่า เลขาธิการพรรครัฐบาลเห็นว่าไม่ควรจะต้องกล่าวขออภัย ด้วยเหตุผลคือ 1) ชาติอาณานิคม เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส อเมริกา ไม่เห็นมีชาติใดกล่าวขออภัยต่ออินเดีย เวียดนาม ฟิลิปปินส์ 2) สถาบันจักรพรรดิอยู่เหนือการเมือง และจักรพรรดิองค์ปัจจุบันก็ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องใด ๆ กับโศกนาฏกรรมของคนเกาหลี 3) แม้กล่าวขออภัยไปแล้วก็ไม่ได้มีเครื่องประกันว่าเรื่องจะยุติลงเพียงเท่านี้ อาจมีข้อเรียกร้องอื่น ๆ ตามมา และ 4) การยึดเกาหลีเป็นอาณานิคมนั้นเกิดจากการป้องกันตนเองจากจักรวรรดินิยมตะวันตกของผู้นำญี่ปุ่นสมัยเมจิ ซึ่งไม่ได้เป็นฟาสซิสต์แบบนาซีเยอรมันแต่อย่างใด

คนญี่ปุ่นที่มีความคิดโน้มเอียงไปด้านนานาชาตินิยม เช่น ศาสตราจารย์ อิโนกิ มาซามิชิ อดีตอธิการบดีโรงเรียนนายร้อยญี่ปุ่น มีความเห็นว่า จักรพรรดิควรจะทรงกล่าวขออภัยได้เพราะเกิดประโยชน์ในทางสร้างสรรค์ ในประการแรก ชาติอาณานิคมบางประเทศ เช่น เยอรมนีก็ได้กล่าวขออภัยต่อโปแลนด์และประเทศอื่น ๆ ที่ไปย่ำยีมา โซเวียตภายใต้กอร์บาชอฟก็ได้เริ่มกล่าวสำนึกผิดในพฤติกรรมสมัยสตาลินต่อโปแลนด์ ในประการที่สองเพื่อให้ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศเพื่อนบ้านคำนึงถึงอนาคตข้างหน้ายิ่งกว่ามองย้อนหลัง การกล่าวขออภัยจะเป็นการลงทุนที่น้อยที่สุด แต่ได้ประโยชน์สูงสุด ในประการที่สามจะเป็นการสยบความพยายามใด ๆ ของฝ่ายชาตินิยมญี่ปุ่น ที่พยายามจะสร้างความชอบธรรมให้แก่ประวัติศาสตร์แห่งการรุกรานประเทศเพื่อนบ้านเอเชียน ซึ่งเชื่อมโยงกับปัญหาตำราวิชาประวัติศาสตร์ที่มีการโต้เถียงเรื่อยมา และในประการสุดท้ายช่วงเวลาขณะนี้มีความเหมาะสมยิ่งที่จักรพรรดิองค์ใหม่ซึ่งไม่ได้ทรงมีส่วนเกี่ยวข้องใด ๆ กับปัญหาความรับผิดชอบต่อสงครามจะได้ทรงยุติปัญหาความรับผิดชอบต่อสงครามของพระราชบิดาผู้ล่วงลับไป ซึ่งได้ทรงหลบเลี่ยงการกล่าวขออภัยอย่างตรงไปตรงมา

เป็นความจริงที่เดียวว่า จักรพรรดิฮิโรฮิโต “ทรงเป็นหนี้” ทางประวัติศาสตร์ และยังไม่ได้ทรงชำระหนี้นี้ตราบจนกระทั่งเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2532 ในปี พ.ศ. 2527 ขณะประธานา-

ธิบดีชุนดูฮวานเดินทางมาเยือนญี่ปุ่น พระองค์ได้ทรงตรัสเพียงว่า " อดีตที่เคราะห์ร้าย " (The unfortunate past) ในคริสต์ศตวรรษนี้ระหว่างเราสองประเทศ ไม่ควรจะเกิดขึ้นซ้ำอีก โดยทางหลีกเลี่ยงในประเด็นที่ว่า 1) ญี่ปุ่นเป็นฝ่ายกระทำให้เกิดอดีตอันน่าเศร้า 2) ตรัสขออภัยต่อประชาชนเกาหลี และ 3) ชัดแจ้งและรุนแรงเท่าที่พระองค์จะทรงกระทำได้ [34]

ในปี พ.ศ. 2529 ผู้นำของพรรครัฐบาลคนหนึ่งซึ่งเป็นรัฐมนตรีศึกษาธิการ นายฟูจิโอะ ได้สร้างความไม่พอใจให้แก่ประชาชนเกาหลีใต้ เมื่อเขากล่าวว่า ฝ่ายเกาหลีเองก็ต้องรับผิดชอบต่อการที่ตนตกเป็นอาณานิคมของญี่ปุ่น โดยรัฐบาลเกาหลีขณะนั้นเองที่เป็นฝ่ายลงนามในเอกสารที่ทำให้เกาหลีตกเป็นรัฐใต้อารักขาของญี่ปุ่น การที่จักรพรรดิอากิฮิโตทรงตรัสขออภัยอย่างจะแจ้งเช่นนี้จึงเป็นการ " เคลียร์หนี้ " ประวัติศาสตร์และเป็นการยุติความพยายามของฝ่ายชาตินิยมที่จะสร้างความชอบธรรมให้แก่ประวัติศาสตร์การรุกรานต่างชาติของญี่ปุ่น ที่เป็นความกล้าหาญอย่างยิ่งของพระองค์ (ทรงตรัสขออภัยไปตามการตัดสินใจของรัฐบาล) [35]

เป็นความจริงอีกประการหนึ่งว่า นโยบายการปกครองอาณานิคมเกาหลีของญี่ปุ่นในช่วง 35 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2453 - พ.ศ. 2488 มีลักษณะกดขี่อย่างยิ่ง [36] เน้นการปลูกฝังอุดมการณ์จักรพรรดิ (emperorization) คือบังคับประชาชนเกาหลีให้เป็นพสกนิกรของพระองค์ให้ศึกษาประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นที่ยึดสถาบันจักรพรรดิเป็นแกนกลางแห่งการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ให้เป็นทหารในกองทัพจักรพรรดิซึ่งจะต้องเคารพเทอดทูนสถาบัน รวมทั้งเน้นการปลูกฝังอุดมการณ์ญี่ปุ่นนิยม (Japanization) เช่น บังคับให้เรียนภาษาญี่ปุ่น ให้พูดเฉพาะภาษาญี่ปุ่นในห้องเรียน และศึกษาภูมิศาสตร์ของประเทศญี่ปุ่น นโยบายอาณานิคมของญี่ปุ่นเช่นนี้ เป็นเหตุที่มาของความรู้สึกจงเกลียดจงชังญี่ปุ่นของคนเกาหลีอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเมื่อเกาหลีมีฐานะเป็น " แม่อารยธรรม " เป็นผู้ถ่ายทอดพุทธศาสนา ศิลปกรรม และวัฒนธรรมที่สูงส่งจากจีนให้แก่ญี่ปุ่น เมื่อประมาณเกือบ 2,000 ปีมาแล้ว

เป็นความจริงทางประวัติศาสตร์ที่ไม่ค่อยทราบกันว่า สหรัฐอเมริกาได้ร่วมมือกับญี่ปุ่นในการยกเกาหลีให้เป็นอาณานิคมของญี่ปุ่นตามข้อตกลง Katsura-Tuft Agreement พ.ศ. 2448 (ค.ศ. 1905) ประวัติศาสตร์ได้บันทึกไว้ว่า ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2448 ก่อนการทำสนธิสัญญาสันติภาพญี่ปุ่น - รัสเซียเล็กน้อย ผู้บัญชาการทหารบกสหรัฐ นายพลทัฟท์ ได้เดินทางมาโตเกียวในฐานะทูตพิเศษ เพื่อเจรจากับนายกรัฐมนตรีคัตสุระ ข้อตกลงลับที่ทำกันซึ่งมาเปิดเผยในภายหลังนี้ ระบุว่า ทั้งสองฝ่ายต่างยอมรับสิทธิพิเศษเหนือเกาหลีและฟิลิปปินส์ของอีกฝ่าย ในแง่นี้เราจึงอาจกล่าวได้ว่า จักรวรรดินิยมสหรัฐอเมริกามีส่วนในการรับรองการผนวกเกาหลีเป็นอาณานิคมของญี่ปุ่น อย่างที่ยากจะปฏิเสธได้ ทั้งนี้ก็เพื่อผลประโยชน์อาณานิคมเหนือฟิลิปปินส์ของตนเอง [37]

เป็นการยากที่จะกล่าวว่า จักรพรรดิอากิฮิโตและรัฐบาลญี่ปุ่นควรจะต้องกล่าวขออภัยต่อประชาชนเกาหลีหรือไม่ รัฐบาลอเมริกันควรมีส่วนกล่าวขออภัยด้วยหรือไม่ และประชาชนเกาหลีควรจะต้องรับผิดชอบด้วยตามที่นายฟูจิโอะกล่าวไว้หรือไม่ แต่สิ่งหนึ่งที่น่าจะนำมากล่าวถึงก็คือ ปัญหาที่จิตวิทยาของทหารและประชาชาติญี่ปุ่น ไม่ได้มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อเหยื่อผู้รับเคราะห์กรรมจากการกระทำของตนมากเท่ากับความรู้สึกรับผิดชอบต่อองค์จักรพรรดิ ในการปฏิบัติภารกิจแห่งสงครามให้สำเร็จลุล่วงไป นักวิชาการหลายท่าน เช่น ศาสตราจารย์ มาซาโอะ มารูยามา ได้ชี้ให้เห็นถึงจิตวิทยาเช่นนี้ในผลงานคลาสสิกของเขาเรื่อง Thought and Behaviour in Modern Japanese Politics

นักรัฐศาสตร์ด้านความคิดทางการเมือง ท่านนี้มองว่า " ลัทธิจักรพรรดิ - ลัทธิฟาสซิสต์ " เป็นปัญหาที่วงวิชาการญี่ปุ่นสมัยหลังสงครามจะต้องวิเคราะห์

และวิพากษ์วิจารณ์ให้ถ่องแท้ มิฉะนั้นแล้วจะไม่สามารถพูดถึงว่า " ญี่ปุ่นใหม่ " ที่จะสรรค์สร้างต่อไปในสมัยหลังสงครามควรจะเป็นอย่างไร [38] ศาสตราจารย์ โยชิคาซุ ซากาโมโต นักรัฐศาสตร์ด้านการเมืองระหว่างประเทศในแนวสันติภาพนิยม ได้ชี้ให้เห็นว่าจะเป็นอันตรายอย่างยิ่งถ้าจิตวิทยาเช่นนี้ของคนญี่ปุ่นยังไม่ได้มีการปรับเปลี่ยน เนื่องจากว่า จะมีผลต่อพฤติกรรมของคนญี่ปุ่นในด้านอื่น ๆ อย่างกว้างขวางในยุคสมัยปัจจุบัน และจะเป็นอุปสรรคต่อการสร้างสันติที่แท้จริงของญี่ปุ่นด้วย [39] เราอาจเชื่อมโยงข้อสังเกตของศาสตราจารย์ ซาโมโต ไปถึงปัญหาปัจจุบัน เช่นการลงทุนของญี่ปุ่นในต่างประเทศที่บางครั้งปล่อยสารพิษออกมา ทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม คนท้องถิ่นที่เป็นเด็ก และคนชราต้องรับเคราะห์กรรม หรือการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศของญี่ปุ่น ที่บางครั้งทำให้คนท้องถิ่นต้องไร้ที่อยู่อาศัย และปัญหาชะตากรรมของแรงงานสตรีพิเศษที่ไปเสี่ยงชีวิตใหม่ในดินแดนญี่ปุ่น การโยนความรับผิดชอบไปให้แก่รัฐบาลและประชาชนอีกฝ่าย แม้จะมีข้ออ้างที่ชอบธรรมในแง่กฎหมาย ย่อมจะไม่เพียงพอ กล่าวโดยสรุปโครงสร้างจิตวิทยาความรับผิดชอบต่อสังกัดต่อชาติ และต่อสถาบันจักรพรรดิที่ได้รับการปลูกฝังมา ตั้งแต่สมัยเมจิ ได้มาถึงจุดบ่ายเบนที่สำคัญในครั้งนี้เมื่อองค์จักรพรรดิทรงแสดงความรับผิดออกมา

ประชาชนญี่ปุ่นบางคนได้แสดงความรับผิดชอบต่อเหยื่อของการกระทำของตน ผู้มีบทบาทนำในเรื่องนี้ได้แก่ นาย Niro Hoshijima แห่งพรรคเสรีประชาธิปไตย และนาย Shizue Kato แห่งพรรคสังคมนิยมญี่ปุ่น ซึ่งได้กล่าวขออภัยต่อคณะผู้แทนเกาหลี ในการประชุมที่กรุงมนิลาในปี พ.ศ. 2500 นายโฮชิจิมา ซึ่งภายหลังได้เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร ได้คืนตะเกียงหินซึ่งเป็นสมบัติที่เอามาจากเกาหลี ให้แก่เจ้าของประเทศไปนำไปสู่การกระทำเช่นเดียวกันของคนญี่ปุ่นอื่น ๆ จำนวนมาก [40] การมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อฝ่ายผู้รับเคราะห์เช่นนี้ และคำกล่าวตรัสขออภัยขององค์จักรพรรดิเช่นครั้งนี้ จะเป็นการสร้างจิตใจแห่งการรักสันติภาพที่แท้จริงของญี่ปุ่น เปลี่ยนอดีตที่เลวร้ายให้เป็นเครื่องเตือนใจถึงจิตวิทยาความรับผิดชอบที่ตนถูกหล่อหลอมมาในสมัยเมจิ และเตือนไม่ให้อ้างตรรกะที่ว่า ที่ญี่ปุ่นเข้ายึดครองเกาหลีเป็นอาณานิคมนั้นเป็นไปเพื่อหลบหนีจากภัยจักรวรรดินิยมตะวันตก เป็นการกระทำเพื่อป้องกันตนเอง และที่สำคัญคือ ไม่ให้อ้างว่านี้เป็นภารอุทิศตนต่อจักรพรรดิและชาติบ้านเมือง หรืออ้างว่าอายุคนรุ่นก่อนเป็นคนกระทำ และคนญี่ปุ่นรุ่นใหม่ไม่รับรู้

คำกล่าวขออภัยของจักรพรรดิ จะเป็นข้อคิดสำหรับประชาชาติญี่ปุ่นอย่างไร เป็นคำถามเชิงประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ในสถานการณ์ที่ญี่ปุ่นมีเศรษฐกิจเกี่ยวข้องกับต่างประเทศทั่วโลก จำต้องปรับหลักคิดให้เป็นสากลห่างไกลจากแผนฉฉาะตัวของญี่ปุ่น

4.2 การเสด็จเยือนประเทศเอเชีย

ในที่สุดกำหนดการเสด็จเยือนประเทศเอเชียของจักรพรรดิญี่ปุ่นก็ได้รับการประกาศเป็นทางการ โดยจะเสด็จเยือน 3 ประเทศ ได้แก่ ไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซีย ในช่วงปลายเดือนกันยายน

ข้อมูลไม่เป็นทางการซึ่งยังเป็นเพียงร่างเท่านั้นบอกแก่เราว่า จะเสด็จถึงประเทศไทยวันที่ 26 กันยายน จะมีงานพระราชทานเลี้ยงในคืนวันนั้น วันที่ 27 จะทรงจัดงานเลี้ยงตอบขอบคุณ วันที่ 28 จะทรงเสด็จพระราชดำเนินโดยเครื่องบินพิเศษไปยังพิษณุโลก เดินทางไปยังสุโขทัย เพื่อเสด็จทอดพระเนตรโบราณสถานสมัยสุโขทัย แล้วเสด็จต่อไปยังจังหวัดเชียงใหม่ วันที่ 29 จะเสด็จทอดพระเนตรงานศิลปกรรมและประวัติศาสตร์ต่าง ๆ ในเชียงใหม่ และวันที่ 30 จะเสด็จพระราชดำเนินโดยเครื่องบินจากเชียงใหม่มุ่งสู่กัวลาลัมเปอร์จากนั้นจะเสด็จเยือนอินโดนีเซียแล้วเสด็จกลับญี่ปุ่นวันที่ 6 ตุลาคม

ประชาชนคนไทยคงจะต้อนรับการเสด็จเยือนของจักรพรรดิอากิฮิโต้ ในฐานะของประมุขประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจที่มีความสัมพันธ์กับประเทศไทยมาเป็นเวลายาวนาน และส่วนใหญ่ก็เป็นความสัมพันธ์ที่ดี พระองค์เองก็ทรงเป็นที่รู้จักคุ้นเคยของคนไทยอย่างดี เนื่องจากเคยเสด็จเยือนประเทศไทยหลายครั้งในสมัยที่เป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ก่อนที่จะทรงเสด็จขึ้นครองราชย์ภายหลังการสวรรคตของสมเด็จพระราชบิดา เมื่อวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2532

พระราชโอรสองค์ที่สอง เจ้าฟ้าชายอายาโนมิย่า เคยเสด็จเยือนประเทศไทยบ่อย ๆ ทรงสนพระทัยการเลี้ยงปลา ทรงศึกษาพันธุ์ปลาต่าง ๆ ทั้งปลาน้ำจืดและน้ำเค็ม อาจกล่าวได้ว่า พระราชวงศ์ทุกพระองค์ รวมถึงพระจักรพรรดินีตั้งแต่ครั้งเป็นเจ้าหญิงมิชิโกะ ซึ่งทรงมาจากครอบครัวสามัญชน เป็นที่รู้จักคุ้นเคยของคนไทยยิ่งกว่าพระราชวงศ์อื่นใดในโลก ไม่ว่าจะเป็นราชวงศ์ในประเทศยุโรปหรือเอเชีย

แต่การเสด็จเยือนประเทศไทยและชาติเอเชียรวม 3 ประเทศครั้งนี้ มีนัยสำคัญที่เรียกได้ว่าเป็นการเลี้ยวโค้งทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ สมเด็จพระจักรพรรดิองค์ก่อนเสด็จไปเยือนเฉพาะประเทศยุโรปและสหรัฐอเมริกา ไม่เคยเสด็จเยือนทางเอเชีย สาเหตุประการหนึ่งอาจจะเป็นเพราะคนเอเชียจำนวนไม่น้อยยังไม่ลืมการสร้างชาติสมัยใหม่ของญี่ปุ่นที่ยึดนโยบายขยายอำนาจสู่ประเทศเพื่อนบ้านเอเชีย และความโหดร้ายทารุณของ " กองทัพจักรพรรดิ " ในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา การเสด็จเยือนประเทศเอเชียของจักรพรรดิญี่ปุ่นเป็นครั้งแรกนี้ จึงถือเป็นการเริ่มต้น " เปิดความสัมพันธ์ทางการทูต " ระหว่างสถาบันจักรพรรดิญี่ปุ่นกับประชาชาติเอเชีย

การให้การศึกษาเกี่ยวกับสถาบันจักรพรรดิในหลักสูตรการศึกษาชั้นประถมและมัธยมของญี่ปุ่นตามสภาพความเป็นจริงแห่งประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาเป็นประเด็นปัญหาหนึ่งที่อภิปรายกันอย่างกว้างขวางในญี่ปุ่น กระทรวงศึกษาธิการญี่ปุ่นและพรรครัฐบาลญี่ปุ่น ตลอดจนกลุ่มนักชาตินิยมในญี่ปุ่น ถือว่าการกล่าวถึงประวัติศาสตร์สมัยก่อนสงคราม ซึ่งแยกไม่ออกจากการอ้างใช้สถาบันจักรพรรดิในแง่ต่าง ๆ ที่เป็นปัญหา ควรจะยับยั้งเอาไว้ ดังตัวอย่างเช่น การสังหารชาวจีนขณะเข้ายึดเมืองนานกิงในปี พ.ศ. 2480 (ค.ศ. 1937) กระทรวงศึกษาธิการญี่ปุ่นก็สั่งให้สำนักพิมพ์ต่าง ๆ ที่เสนอตำราเข้ามาให้อนุมัติใช้เป็นแบบเรียน ตัดตัวเลขชาวจีนที่ถูกฆ่าตายออกไป แต่นักประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นจำนวนมาก และพรรคฝ่ายค้านมีความเห็นต่างไปว่าข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ต้องปล่อยให้เป็นไปตามข้อเท็จจริง ไม่ควรไปพยายามบิดเบือนเกาหลี และจีนสองประเทศที่ถูกทหารญี่ปุ่นสร้างทารุณกรรมไว้มาก จึงประท้วงเรื่องนี้เสมอ ๆ ทำให้ภาพพจน์ของสถาบันจักรพรรดิญี่ปุ่นไม่สู้จะดีนัก

ประวัติศาสตร์หักมุมครั้งสำคัญ เมื่อสมเด็จจักรพรรดิอากิฮิโต้ ทรงมีพระราชดำรัสต่อประธานาธิบดีโรแตวู เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2533 ณ งานพระราชทานเลี้ยงในพระบรมมหาราชวังกรุงโตเกียว ขออภัยต่อประชาชนเกาหลีอย่างตรงไปตรงมาต่อโศกนาฏกรรมต่าง ๆ ที่ประชาชนเกาหลีได้รับ พระราชดำรัสนี้ระบุชัดว่าปัญหาต่าง ๆ **ญี่ปุ่นเป็นฝ่ายก่อขึ้น** จึงนับว่าผิดแผกแตกต่างจากพระราชดำรัสในเรื่องนี้ของสมเด็จพระราชบิดา

คำถามที่ตามมาในโอกาสเสด็จเยือนประเทศเอเชียครั้งแรกนี้ 3 ข้อก็คือว่า 1) จักรพรรดิอากิฮิโต้ จะทรงมีพระราชดำรัสในลักษณะเดียวกันต่อประชาชาติเอเชียอื่น ๆ ที่ได้รับเคราะห์กรรมจากการรุกรานของกองทัพญี่ปุ่น ที่มีจักรพรรดิเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด (ตามรัฐธรรมนูญ) หรือไม่ 2) ถ้าจะทรงมีพระราชดำรัสเช่นนี้ จะทรงเลือกประเทศใดมา 3 ประเทศเป็นสถานที่กล่าวพระราชดำรัสนี้ และ 3) จะเป็นพระราชดำรัสขออภัยต่อประชาชาติในเอเชียอาคเนย์เพียง 3 ประเทศหรือทั้งหมด คือ รวมถึงฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ บรูไน หรือต่อประชามติเอเชียต่าง ๆ ที่รับเคราะห์กรรมทั้งหมด คือ รวมถึงจีน ฮ่องกง ไต้หวัน

พม่า ฯลฯ หรือจะรวมถึงคนฝรั่ง และคนชาติอื่น ๆ ทั้งหมดที่รับเคราะห์กรรมในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา

แน่นอนทีเดียว ประเด็นปัญหาที่เป็นเชิงการเมืองอย่างมาก และมีนัยสำคัญทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ ผู้ตัดสิน คือ รัฐบาลญี่ปุ่น หรือพรรครัฐบาลนั่นเอง เป็นไปได้ว่ารัฐบาลญี่ปุ่นอาจจะบรรลุมติในเรื่องนี้ในที่สุด ไปในทางที่มุ่งผลระยะยาวในอนาคตให้ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่าง " สถาบันจักรพรรดิกับประชาชาติเอเชีย " ปลอดจากความรู้สึกที่ไม่ดีของอดีตสมัย และขยายผลแห่งพระราชดำรัสต่อประชาชาติเกาหลี สู่ประชาชาติเอเชียทั้งมวล และเป็นไปได้ว่าถ้าจะทรงมีพระราชดำรัสเช่นนี้ อินโดนีเซียจะได้รับการคัดเลือก อินโดนีเซียนั้นมีความเหมาะสมอยู่ในกำหนดการเยือน คือ เป็นประเทศสุดท้าย (เป็นประเพณีว่าสุนทรพจน์สำคัญของผู้นำญี่ปุ่นจะกล่าว ณ ประเทศสุดท้ายของการเยือน) และประเทศไทยคงไม่ได้รับการคัดเลือก เพราะเราร่วมมือกับญี่ปุ่นในสงครามมหาเอเชียบูรพา

แนวโน้มในระยะหลังบ่งชี้ว่า " การทูตพระราชวงศ์ " เป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งของการทูตญี่ปุ่น ดังจะสังเกตได้จากการจัดพระราชพิธีต่าง ๆ ให้ใหญ่โตแทนที่จะเป็นงานที่เรียบง่าย เช่น พระราชพิธีสวรรคตจักรพรรดิโชวะ และพระราชพิธีครองราชย์ของจักรพรรดิองค์ใหม่ การแสดงบทบาทมหาอำนาจด้านความมั่นคง ก็เป็นจุดเด่นอีกประการหนึ่ง ดังจะสังเกตเป็นได้จากความพยายามที่จะส่งกองทัพญี่ปุ่นออกไปปฏิบัติการนอกประเทศ ในเรื่องที่ไม่ใช่ในด้านยุทธการ เริ่มจากการส่งเรือกวาดทุ่นระเบิดไปอ่าวเปอร์เซียเมื่อเดือนเมษายนนี้ และการพยายามโน้มน้าวพรรคฝ่ายค้าน และประชาชนญี่ปุ่นให้สนับสนุนการส่งกองทัพไปปฏิบัติการรักษาดจามสงบในกัมพูชา ดังนั้นการเคลียร์ความรู้สึกที่ไม่ดีต่ออดีตของญี่ปุ่นในจิตใจของคนเอเชียจึงกลายมาเป็นประเด็นที่รัฐบาลญี่ปุ่นจะให้ความสำคัญลำดับสูง ในการพิจารณาเนื้อหาของพระราชดำรัส

แต่ผู้ตัดสินสำคัญที่สุดก็คือ ประชาชาติญี่ปุ่นเอง ในไม่ช้าอาจมีการสำรวจประชามติในเรื่องนี้ ซึ่งคนญี่ปุ่นคงลำบากใจ และตัดสินใจยากยิ่งกว่าประเด็นปัญหาทางการเมืองอื่น ๆ ที่ผ่านมา การเสด็จเยือนประเทศเอเชียของจักรพรรดิญี่ปุ่นครั้งแรกนี้เป็นเรื่องที่กระทบจิตใจ ส่วนลึกของคนญี่ปุ่นไม่น้อยเลย เสียงไชโยโบกธงต้อนรับในเมืองต่าง ๆ ใน 3 ประเทศที่เสด็จเยือน อาจนำความปีติยินดีกลับมาสู่ญี่ปุ่น แต่คนญี่ปุ่นจำนวนไม่น้อยคงมองภาพเลยไปถึงประเด็นปัญหาต่าง ๆ ซึ่งสลับซับซ้อน และยุ่งยากใจ พวกเขาก็คงสงสัยว่า คนเอเชียมีความเข้าใจที่ถูกต้องเพียงใดเกี่ยวกับฐานะและบทบาทของสถาบันจักรพรรดิในสังคมญี่ปุ่นปัจจุบัน และมีความรู้ความเข้าใจเพียงใดเกี่ยวกับกระบวนการการเชื่อมโยงสถาบันจักรพรรดิ เข้ากับกระบวนการสร้างชาติในสมัยเมจิ และการขยายอำนาจแห่งชาติในเวลาต่อมา

5. ส่งท้าย

สถาบันจักรพรรดิญี่ปุ่น ก็เช่นเดียวกับสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ ของญี่ปุ่นอื่น ๆ เช่น รัฐสภา พรรคการเมือง ระบบราชการ ฯลฯ ได้ผ่านความเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงมาในหลายช่วงเวลาของประวัติศาสตร์ การปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นจุดเด่นของสถาบันและจักรพรรดิพระองค์ใหม่ การปรับเปลี่ยนจะดำเนินไปอย่างรวดเร็วเมื่อพรรคการเมืองที่จัดตั้งรัฐบาลตลอดมา คือ พรรคเสรีประชาธิปไตย กำลังเร่งกระชับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศเพื่อนบ้านเอเชีย ปรารถนาให้สถาบันจักรพรรดิของตน มีความสนิทสนมใกล้ชิดกับประชาชาติเอเชียในด้านหนึ่ง รัฐบาลก็ได้จัดพระราชพิธีเสด็จสวรรคตและพระราชพิธีเสด็จครองราชย์ อย่างใหญ่โตเอิกเกริก เป็นการปูทางไว้แล้ว โดยเสี่ยงกับเสียงวิพากษ์วิจารณ์ภายในประเทศ

และความล่อแหลมของการละเมิดรัฐธรรมนูญหลายมาตรา ในอีกด้านหนึ่ง รัฐบาลก็ได้ทูลเชิญให้พระองค์เสด็จเยือนประเทศต่าง ๆ ในเอเชียอาคเนย์เป็นการเริ่มแรก ต่อมาก็คงจะตามด้วยการเสด็จเยือนประเทศเพื่อนบ้านจีน และเกาหลีซึ่งญี่ปุ่นเคยไปรุกราน และยึดครอง เห็นได้ชัดว่าญี่ปุ่นกำลังเริ่มต้นการทูตแนวใหม่ สร้างความสนิทสนมใกล้ชิดระหว่างสถาบันกับประชาชนเอเชีย

การสนองตอบจากประชาชาติเอเชียจะเป็นอย่างไร เป็นสิ่งที่เราจะเฝ้าดูกันต่อไป เป็นสิ่งที่น่าติดตามอย่างยิ่งว่า ในกระบวนการเข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้นในด้านการเมือง และความมั่นคง เมื่อสงครามเย็นกำลังจะจบลง โดยฝ่ายต่อต้านคอมมิวนิสต์ได้เปรียบในเชิงดุลแห่งอำนาจ และญี่ปุ่นเป็นมหาอำนาจทางอุตสาหกรรมและการเงินอย่างที่ไม่มีชาติใดจะทัดทานได้ สถาบันจักรพรรดิจะมีฐานะอย่างไร จะทรงแสดงบทบาทอย่างไร จะมีคุณูปการต่อบทบาทระหว่างประเทศของญี่ปุ่นอย่างไร ตลอดจนกว่าจะถูกใช้อย่างไร หรือจะไม่ถูกใช้ได้อย่างไร เหล่านี้เป็นคำถามสำหรับอนาคตที่เรายังไม่อาจคาดคะเนได้ในขณะนี้ แต่การเริ่มต้นก็มีขึ้นแล้ว อยู่ที่จะตีความการเริ่มต้นนี้อย่างไร

เชิงอรรถ

1. รัชสมัยโชวะเริ่มจากเดือนธันวาคม ค.ศ. 1926 ถึงวันที่ 7 มกราคม ค.ศ. 1989 ถ้านับเป็นปีในรัชกาลก็เป็นปีที่ 64 หรือโชวะ 64 แต่ถ้านับระยะเวลาจริงก็เพียง 62 ปี 1 เดือน เป็นการครองราชย์ยาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น แต่ในประวัติศาสตร์โลกแล้ว ที่ครองราชย์ยาวนานกว่านี้มี 3 พระองค์ คือ หลุยส์ที่ 14 แห่งฝรั่งเศส ระยะเวลา 72 ปี ฟรานส์โจเซฟที่หนึ่ง แห่งจักรวรรดิออสเตรีย- ฮังการี 68 ปี และพระนางเจ้าวิคตอเรียแห่งอังกฤษ 64 ปี สำหรับพระชนมายุยืนนานถึง 87 พรรษานี้ ที่ยาวนานกว่า คือ พระเจ้ากุสตาฟที่ 5 แห่งสวีเดน ซึ่งมีพระชนมายุยืน 92 พรรษา ขณะเสด็จสวรรคตในปี ค.ศ. 1950 ดู *Pacific Friend*, March 1989, p. 9.

2. **มติชน** 23 กุมภาพันธ์ 2531 น. 1, 2.

3. *Pacific Friend*, March 1989, p. 1.

4. Takeda Kiyoko, " Conflicting Concepts on the Emperor ", *Japan Quarterly*, Jan.-Mar. 1989, p. 53.

5. *Ibid.*

6. Quoted in *Ibid.*, pp. 53-54.

7. Quoted in Kenneth B. Pyle, *The Making of Modern Japan*, D.C. Heath and Company, Lexington, Massa., 1978 ดูฉบับแปลภาษาไทย โดย ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์ **สร้างคนสร้างชาติ : สไตล์ญี่ปุ่น**, รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์ พ.ศ. 2528. น. 246.

8. Quoted in Takeda Kiyoko, *op. cit.*, p. 54.

9. Takeda Kiyoko, *op.cit.*, p. 53.

10. *Japan Times*, Dec. 7, 1989, p. 2. ; *Far Eastern Economic Review*, Feb. 1, 1990, p. 10.

11. *Japan Times*, Feb. 25, 1989, p. 4.

12. **มติชน** 24 ก.พ. 2532 น. 7

13. *Nation*, Feb. 22, 1989, p. 8.

14. *Japan Times*, Feb. 25, 1989, p. 4.

15. *Nation*, Jan. 9, 1989, p. 4.

16. อ้างใน ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์ " จักรพรรดิญี่ปุ่น : สนธยาแห่งรัชสมัยโชวะสู่รุ่งอรุณแห่งรัชสมัยใหม่ " **ฐานเศรษฐกิจ** 10 - 15 ต.ค. 2531 น. 39.

17. *Japan Times*, Feb. 25, 1989, p. 4.

18. *Ibid.*

19. *Japan Times*, Feb. 22, 1989, p. 3.

20. *Nation*, Jan. 9, p. 4.

21. *Japan Times*, Feb. 25, 1989, p. 3.

22. อ้างใน ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์, " จักรพรรดิญี่ปุ่น : สนธยาแห่ง... "

23. ตามรัฐธรรมนูญญี่ปุ่นที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน จักรพรรดิไม่ได้ทรงมีฐานะศักดิ์สิทธิ ผู้ใดจะละเมิดมิได้ ไม่ได้เป็นจอมทัพ ไม่ได้เป็นประมุขของชาติ ไม่ได้มีพระราชอำนาจให้อภัยโทษและไม่ได้มีอำนาจแต่งตั้ง (appointment) บุคคลเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมืองและในทางราชการใด ๆ เกินไปกว่า 2 คน คือ การแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี และประธานศาลฎีกา สำหรับการแต่งตั้งรัฐมนตรีก็ดี เอกอัครราชทูตก็ดี พระองค์ทรงแต่เพียง " รับรอง " (attestation) เท่านั้น ในเรื่องอภัยโทษก็เช่นกัน ทรงเพียงแต่ " รับรอง " รัฐธรรมนูญกำหนดฐานะของพระองค์ไว้อย่างแคบเพียง " ทรงเป็นสัญญลักษณ์ของรัฐและความสามัคคีของประชาชน "

24. ดู ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์ " สถาบันจักรพรรดิญี่ปุ่น : สู่การปรับเปลี่ยนใหม่อีกครั้งหนึ่ง " **มติชนสุดสัปดาห์** 30 ต.ค. 2531 น. 7.

25. ลักษณะ historical paradoxical ของญี่ปุ่นนี้ ยังมีอีกหลายประการ เช่น ญี่ปุ่นส่งทหารเข้าไปในประเทศจีนด้วยเหตุผลสำคัญคือ สกัดกั้นการขยายตัวของพรรคคอมมิวนิสต์จีน แต่ผลกลับเป็นว่าญี่ปุ่นได้ช่วยให้เหมา และผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์จีน ยึดครองอำนาจรัฐได้เร็วขึ้น

26. *Japan Times* (Dec. 22, 1989), p. 1, 2.

27. *Ibid.*

28. *Ibid.*

29. Ami Miyazaki and Takashi Ono, " Enthronement Crystalizes Controversy : Debate over Emperor at Forefront, " *Japan Times* (Jan, 1, 1990), p. 3.

30. Toshio Jo, " Adviyers Disagree on Funding the Enthronement Ceremony " *Japan Times* (Dec. 14, 1989), p. 3.

31. มาตรา 20 ของรัฐธรรมนูญนี้ ประชาชนญี่ปุ่นมีความรู้สึกไวเป็นพิเศษ ตัวอย่างเช่น เมื่อนายกรัฐมนตรีนากาโซเนะ เดินทางไปยังศาลเจ้าชินโตยาสุกุนิ ในวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2528 เขาถูกประชาชนชาวจังหวัดฟูกูโอกะ 43 คน ฟ้องศาลในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2529 ว่า เขากระทำผิดรัฐธรรมนูญ มาตรา 20 ศาลจังหวัดฟูกูโอกะพิพากษาให้ยกฟ้อง ด้วยเหตุผลว่า นากาโซเนะมีจุดประสงค์ใหญ่ คือ ไปแสดงความรู้สึกอาลัยต่อดวงวิญญาณของทหารที่ได้รับการบวงสรวง ณ ศาลเจ้าแห่งนั้น ไม่ใช่ไปให้การสนับสนุนศาสนาชินโตแต่อย่างใด ดู *Japan Times* (Dec. 15, 1989), p. 2.

32. ดูรายละเอียดพระราชดำรัสใน *Japan Times* (May 25, 1990), p. 1, p. 4.

33. ดูความเห็นต่อพระราชดำรัสนี้ของฝ่ายต่าง ๆ ในญี่ปุ่นและเกาหลีใน *Japan Times* (May 25, 1990), p. 2.

34. ตามรัฐธรรมนูญแล้ว จักรพรรดิทรงเป็นเพียงสัญญลักษณ์ของประเทศ และความสามัคคีของประชาชนญี่ปุ่น เป็นที่ถกเถียงกันมากว่า พระองค์ทรงมีสิทธิตามรัฐธรรมนูญหรือไม่ ที่จะทรงแสดงความคิดเห็นในประเด็นที่เป็นปัญหาการเมืองอย่างยิ่งเช่นนี้ ผลคือคำกล่าวขออภัยของพระองค์ใช้ศัพท์แสงที่ไม่ใช่ภาษาปัจจุบันที่คนญี่ปุ่นทั่วไปจะเข้าใจความหมาย แต่ทว่าก็สื่อความหมายที่รุนแรงที่สุดแล้ว ดูความเห็นเช่นของศาสตราจารย์ฟูจิ คามิยา แห่งมหาวิทยาลัยเคโอ ใน " Emperor, Apology Gets Mixed Response, " *Japan Times* (May 25, 1990), p. 2.

35. นอกจากคำกล่าวขออภัยขององค์จักรพรรดิ และนายกรัฐมนตรีแล้วฝ่ายญี่ปุ่นได้แสดงไมตรีต่อเกาหลีใน 3 ประเด็น คือ 1) จะพยายามแก้ไขปัญหาฐานะทางกฎหมายของคนเกาหลีในญี่ปุ่นที่เป็นชั่วอายุคนที่สาม 2) จะให้การดูแลรักษาพยาบาลแก่ชาวเกาหลีที่ตกเป็นเหยื่อของพิษปรมาณูที่ตก ณ เมืองฮิโรชิมา และนากาซากิ โดยญี่ปุ่นจะมอบเงินให้รัฐบาลเกาหลีจำนวน 4 พันล้านเยน และ 3) จะชดใช้ค่าเสียหายให้แก่คนเกาหลีที่อาศัยอยู่ในเกาะแซกาลินตั้งแต่ปลายสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ซึ่งญี่ปุ่นบังคับให้ไปตั้งรกรากอยู่ที่นั่น นอกจากนี้รัฐบาลญี่ปุ่นยังได้แสดงไมตรีโดยรับปากจะหาทางแก้ไขปัญหาที่คนเกาหลีในญี่ปุ่นถูกกีดกันในการเข้าทำงานในหน่วยงานปกครองท้องถิ่น และในโรงเรียน ดู *Japan Times* (May 25, 1990), p. 1, 4.

36. นักประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ลงความเห็นเช่นนี้ ดูเช่น Edwin O. Reischauer, *Japan : The Story of a Nation*, Charles E. Tuttle, Tokyo, 1974, p. 150.

37. *Kadogawa Nihonshi Jiten*, edited by Takayanagi and Takeuchi, Kadogawa Shoten, Tokyo, 1966, p. 184. นอกจากประเด็นเรื่องรับรองสิทธิพิเศษของกันและกันแล้ว ยังตกลงกันว่าปัญหาสันติภาพในเอเชียตะวันออกไกลนั้น ให้สามประเทศ คือ ญี่ปุ่น อเมริกา และอังกฤษ ร่วมมือกัน

38. Massa Maruyama, *Thought and Behaviour in Modern Japanese Politics*, expanded edition, edited by Ivan Morris, Oxford University Press, London, 1963, pp. 19 - 20, 123 - 128.

39. สัมภาษณ์ศาสตราจารย์ โยชิคาซุ ซากาโมโต วันที่ 14 พฤษภาคม 2533 ณ มหาวิทยาลัยเมจิกาคุอิน กรุงโตเกียว

40. Yukihisa Fujita, Executive Director, International Mra Association of Japan, " Why An Apology to Korea Is Needed, " Readers in Council, Japan Times (May 25, 1990), p. 24.

ภาคผนวก 1

พระราชดำรัสขออภัยต่อประชาชนเกาหลีของ
จักรพรรดิ อากิฮิโต

Complete text of Emperor's address

The following is the official translation of the speech made Thursday night by the Emperor at the state banquet in honor of South Korean President Roh Tae Woo, and his wife, Kim O k Sook:

Your Excellency the President of the Republic of Korea,

Your Excellency has come to pay a visit to this country with Mrs. Roh Tae Woo in spite of the heavy pressure of affairs of state. It is a matter of great significance and cause of utmost pleasure to me to be able to receive as a state guest Your Excellecy the President, who has led your country to its remarkable development. I wish to offer my heartfelt welcome to Your Excellency and your party.

The Korean Peninsula and Japan, since ancient times, have maintained close contact as the nearest neighbors. Even during the Edo Period when Japan kept its doors closed to the outside world, Japan continued to receive Korean missions and all the Japanese people cordially welcomed them. However, while looking back upon the history of long, fruitful exchanges between the Korean Peninsula and Japan, I recall what was stated by the late Emperor Showa: " It is indeed regrettable there was an unfortunate past between us for a period in this century and I believe that it should not be repeated again. " I think of the sufferings your people underwent during this unfortunate period, which was brought about by my country, and cannot but feel the deepest regret.

Having gone through such an era, the relationship between our two countries has been restored to normality, thanks to the staunch enthusiasm of those people in both countries, in all circles and at all levels, who have wished for the revival of Japan-Korea friendship, and we now witness friendly and cooperative relations in all fields. To all those concerned, I should like to express my profound respect.

Both Japan and the Republic of Korea have now come to be expected to play important roles for the peace and prosperity of the world. I earnestly hope that the people of our two countries will further deepen their mutual understanding, make the relations between the two countries increasingly mature, and jointly respond to this challenge.

I feel particularly reasured to see active exchanges between young people, who are to take over responsibility in the coming age, and the emergence from these exchanges of a new friendship to unite the two countries. This new friendship will be the groundwork for the two countries to join forces in making a significant contribution to the future of mankind.

I believe that Your Excellency's current visit will lay a foundation for such a new relationship between our two countries that will continue into the 21st century.

I understand that Your Excellency will also visit the Kansai area. Fortunately, this is the season of fresh, pleasant greenery. It is my ardent hope that Your Excellency will find your stay in this country agreeable and meaningful.

May I now propose a toast to the good health and happiness of Your Excellency the President and Mrs. Roh Tae Woo, and to the further prosperity of the people of the Republic of Korea.

ที่มา: **Japan Time**

(May 25, 1990), p. 4.

ภาคผนวก 2

สุนทรพจน์ของประธานาธิบดีโรห์แตวู ณ งานพระราชทานเลี้ยง

Roh's address to Imperial banquet

Following is the full tex of a speech by South Korean President Roh Tae Woo during a banquet at the Imperial Palace in Tokyo Thursday. The English translation was provided by the South Korean government.

Your Majesties the Emperor and Empress, esteemed members of the imperial family, your excellencies Prime Minister and Mrs. Kaifu, distinguished guests.

I am grateful to you for so warmly welcoming my wife and me and honoring us with this splendid dinner. I am also thankful for your Majesty's warm and friendly remarks abbout my country and people.

It is a great pleasure for me to visit Japan as it is opening the new Heisei era with your ascension to the throne. And I consider it of utmost significance that today, I have this historic opportunity to get to know your Majesty and personally congratulate you on your becoming Emperor. I pay tribute to Japan for having risen from the ashes of war and rebuilt itself into a peaceful and prosperous nation that is the envy of the world. I am convinced that the Heisei era will see peace, prosperity and fellowship enhanced not only in Japan but also throughout East Asia and the whole world beyond.

From time immemorial to the present, the two countries of Korea and Japan have had close contacts as next-door neighbors. Through interaction across a narrow strait, our peoples have significantly influenced each other's cultural development. We have shared many good things together but in more modern times, we experienced a painful phase also. Compared with the long history of neighborly and amicable association, however, the dark period was a relatively short one.

It is not possible to erase or forget historical facts. Nevertheless, we must not remain bound up in memories. Our two nations must now forge a new era of friendship and cooperation based on a proper historical perspective, putting the unfortunate past truly behind us. It is significant that your Majesty, the symbol of Japanese history and the new Japanese nation, has shown deep concern about this matter.

To ensure that our two nations will become close neighbors in spirit as well as geographically, all of us now should strive together to remove the dark shadow of history and negative residues of the past that have stood in the way of developing our bilateral ties. In that way, we should be able to bequeath wholesome bilateral ties to our posterity.

Your Majesty, the 21st century is now fast approaching in the midst of tremendous upheavals. The burning human desire for freedom and prosperity has rubbled the Cold War structure, drastically reshaping the global political landscape. Freedom and democracy, ideals which both Korea and Japan have been pursuing, have begun to prevail as universal values.

It has long been predicted that the 21st century will be the Asia-Pacific age. In the world today, the relationship between Korea and Japan is therefore not a matter of importance for our two countries alone. For our two nations ought to combine our efforts to take a leading role in promoting peace and prosperity throughout the Asia-Pacific region, an area which will become the cradle of a

new civilization harmoniously blending things East and West. Furthermore, our two nations should together make ever greater contributions to global prosperity and well being. This, I believe, is our responsibility before humanity and history.

Looking back, Hoshu Amenomori, who was in charge of Japanese relations with the Choson Kingdom some 270 years ago, had as his motto, " Sincerity and good faith. " Hyon Tog Yun, his Korean counterpart, built Songshindang, the Hall of Sincerity and Good Faith, in Tongnae, and met Japanese envoys there. Likewise, I am confident our bilateral ties will develop in the future in a spirit of mutual respect and understanding in pursuit of shared ideals and values.

I believe the future of Korean-Japanese relations will be bright so long as we endeavor together with good faith and trust to build our ties from a global perspective. As an Oriental sage said, " The relationship between true gentlemen is placid, just like calm water. " I believe friendly relations between our two nations should be like that also.

Distinguished guests, please join me in toasting the good health, longevity and well being of their Majesties and the boundless prosperity of Japan in the newly opened Heisei era.

Thank you.

ที่มา : Japan Times (May 25, 1990), p. 4